

ОДЕСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ І.І.МЕЧНИКОВА

Факультет психології та соціальної роботи
Кафедра педагогічної освіти та соціальної реабілітації

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА
на здобуття другого рівня вищої освіти «магістр»

на тему «ДІЛОВА ГРА ЯК ЗАСІБ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ
ВИКЛАДАЧІВ ДО ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ»
(державною мовою)

«BUSINESS GAME AS A MEANS OF PREPARING FUTURE TEACHERS
FOR PROFESSIONAL ACTIVITIES»
(англійською мовою)

Виконала: студентка денної форми навчання
Спеціальність 011 Освітні, педагогічні науки
Рабошاپко Анастасія Олександрівна

Керівник: к.пед.наук, доц.
Павлова В.В. _____
Рецензент: к.пед.наук, доц.
Хромченко О.В. _____

Рекомендовано до захисту:

Захищено на засіданні ЕК №__

Протокол засідання кафедри
№ ____ від ____ 202__ р

протокол № ____ від ____ 202__ р.

Оцінка _____ / _____ / _____
(за національною шкалою, ECTS, бали)

Завідувач кафедри
Вейландє Л.В.-В
(підпис) (ПІБ)

Голова ЕК
____ к.пед.н.доц. Пенов В.В.
(підпис) (ПІБ)

Одеса 2023

АНОТАЦІЯ

Рабошапко Анастасія Олександрівна. Ділова гра як засіб підготовки майбутніх викладачів до професійної діяльності. Рукопис.

У роботі теоретично обґрунтовано педагогічні умови ефективного застосування ділових ігор в процесі підготовки майбутніх викладачів до професійної діяльності. Основна увага приділена визначенню сутності підготовки майбутніх викладачів, проблемі впровадження, етапам готовності майбутніх викладачів вищої школи до майбутньої професійної діяльності, охарактеризовано ділову гру як складову професійної діяльності, виявлено пізнавальні можливості ділових ігор у процесі підготовки майбутніх викладачів. У дослідженні експериментально перевірено систему використання ділових ігор в процесі підготовки майбутніх викладачів.

Дипломну роботу викладено на 79 сторінках, вона містить 1 рисунок. Список використаних джерел репрезентовано 87 позиціями.

Ключові слова: професійна діяльність, ділова гра, інноваційні технології, педагогічні умови, майбутні викладачі.

ANNOTATION

Raboshapko Anastasia Aleksandrovna. Business game as a means of preparing future teachers for professional activities. Manuscript.

The work theoretically substantiates the pedagogical conditions for the effective use of business games in the process of training future teachers for professional activities. The main attention is paid to determining the essence of training future teachers, the problem of implementation, the stages of readiness of future teachers of higher education for future professional activity, the business game is characterized as a component of professional activity, the cognitive possibilities of business games in the process of training future teachers are revealed. The study experimentally verified the system of using business games in the process of training future teachers.

The thesis is laid out on 79 pages, 1 figures. The list of used sources is represented by 87 items.

Key words: professional activity, business game, innovative technologies, pedagogical conditions, future teachers

ЗМІСТ

АНОТАЦІЯ	2
ВСТУП	5
РОЗДІЛ I. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ВИКЛАДАЧІВ ДО ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ	8
1.1 Загальнонаукові підходи до поняття «професійна діяльність»	8
1.2 Сутність підготовки майбутніх викладачів вищої школи до професійної діяльності	17
1.3 Особливості ділової гри як засобу підготовки майбутнього викладача до професійної діяльності	30
Висновки до розділу I	37
РОЗДІЛ II. ПРАКТИЧНА РЕАЛІЗАЦІЯ ВПРОВАДЖЕННЯ ДИДАКТИЧНИХ ІГОР В ПРОЦЕС ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ВИКЛАДАЧІВ	39
2.1. Характеристика ділових ігор як методу педагогічної діяльності майбутніх викладачів	39
2.2. Педагогічні умови ефективного використання дидактичних ігор в процесі підготовки майбутніх викладачів	44
2.3. Реалізація впровадження дидактичних ігор в процес підготовки майбутніх викладачів	60
Висновки до розділу II	67
ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ	69
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	72

ВСТУП

Актуальність дослідження обумовлена тим, що професійна підготовка викладачів – одне із найактуальніших питань педагогічної науки сьогодення. Підготовка майбутнього викладача – це процес формування особистості, який відбувається у відповідності до процесу професійно-педагогічної діяльності.

Професійна діяльність викладача закладу вищої освіти багатоаспектна і має кілька складових – педагогічну, наукову і методичну, що вимагає неабиякої педагогічної майстерності, яка передбачає застосування педагогічних і психологічних знань, умінь і навичок у практичній педагогічній діяльності у межах відповідного фаху. Досліджуючи проблему підготовки майбутніх викладачів, вважаємо за необхідне здійснити аналіз науково-педагогічної літератури та нормативно-правової освітньої бази України з метою виявлення та узагальнення поглядів учених, практиків та організаторів освіти на сутність процесу підготовки майбутніх викладачів до роботи загалом та формування їх методичної культури.

Формування висококваліфікованого фахівця, творчої особистості відбувається за умов надання майбутньому викладачеві можливостей для самореалізації, самоорганізації, самовиховання та самовдосконалення, що відбувається у процесі активної навчально-професійної діяльності, яка відображає контексти їх майбутньої професії.

Ділові ігри спрямовані на розвиток здатності студентів аналізувати та приймати рішення в конкретних практичних ситуаціях. Гра розвиває творче мислення (вміння поставити проблему, оцінити ситуацію, представити можливі рішення і вибрати оптимальний варіант після аналізу ефективності кожного з них) і професійну компетентність в діяльності, що обмежується прийняттям рішень.

Аналізуючи інноваційні технології у сфері освіти, а сааме ділові ігри як інноваційний спосіб навчальної діяльності викладачів, ми розглядаємо

проблему такої організації навчального процесу в вищих закладах освіти, яка дає можливість забезпечити цілісність, варіативність та індивідуалізацію процесу навчання.

Аналіз актуальних досліджень: Глибокому осмисленню сучасних стратегій розвитку вищої освіти присвячені дослідження відомих філософів, педагогів, психологів (А. Алексюка, В. Андрущенко, І. Беха, В. Кременя, В. Ляудиса та інші..). Теоретичним і практичним розробкам проблеми підготовки студентів до викладацької діяльності слугують наукові дослідження про професійне становлення, розвиток й удосконалення особистості як суб'єкта професійної діяльності (К. Абульханова-Славська, Н. Кузьміна, В. Семиченко, В. Сластьонін та інші.); проблеми професійної підготовки викладача, формування його професіоналізму і педагогічної майстерності (А. Алексюк, О. Антонова, С. Вітвицька, О. Дубасенюк, Н. Ничкало, С. Сисоєва); теоретичні та методичні основи підготовки майбутніх викладачів (С. Вітвицька, О. Гура, Н. Дем'яненко, Н. Мачинська.). Ідеї та результати цих досліджень слугують науково-методичним підґрунтям для розроблення змісту та організації процесу підготовки майбутніх викладачів у вищих навчальних закладах.

Мета дослідження: визначення педагогічних умов щодо ефективного застосування ділових ігор в процесі підготовки майбутніх викладачів до професійної діяльності.

Об'єкт дослідження: підготовка майбутніх викладачів до професійної діяльності.

Предмет дослідження: підготовка майбутніх викладачів до професійної діяльності засобами ділових ігор.

Дослідницькі завдання:

1. Обґрунтувати на основі аналізу психолого-педагогічної літератури сутність поняття «професійна діяльність».

2. Визначити сутність підготовки майбутніх викладачів вищої школи до професійної діяльності.

3. Охарактеризувати «ділову гру» як складову професійної діяльності, виявити пізнавальні можливості ділових ігор у процесі підготовки майбутніх викладачів.

4. Теоретично обґрунтувати педагогічні умови ефективного використання дидактичних ігор в процесі підготовки майбутніх викладачів.

5. Експериментально перевірити систему використання ділових ігор в процесі підготовки майбутніх викладачів.

Методи дослідження. З методологічної точки зору обрана тема належить до вищого рівня наукового пізнання та має наукове та практичне значення, тому в процесі дослідження використовуються загальнонаукові та емпіричні методи, а саме: аналіз, синтез, індукція, дедукція, порівняння, формалізація, абстрагування, моделювання, діалектичний метод.

Наукова новизна полягає в тому, дана проблема досліджується в рамках написання кваліфікаційної роботи, а також у дослідженні сучасних тенденцій та основних проблем використання дидактичних ігор в процесі підготовки майбутніх викладачів.

Практичне значення дослідження полягає в тому, що матеріали даної роботи можуть бути використані на лекціях з підготовки майбутнього викладача до професійної діяльності, а також при написанні узагальнюючих праць з підготовки майбутніх викладачів.

Апробація результатів дослідження: Звітна конференція з асистентської практики.

Структура та обсяг роботи робота складається зі вступу, двох розділів, висновків, списку використаних джерел з 87 найменувань. Загальний обсяг роботи 77 сторінки (65 – основна частина)».

РОЗДІЛ І ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ВИКЛАДАЧІВ ДО ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

1.1 Загальнонаукові підходи до поняття «професійна діяльність»

Викладання в сфері вищої освіти є висококваліфікованою професією, формою служіння суспільству, що вимагає від викладачів вищої школи глибоких знань і спеціальних навичок, набутих і підтримуваних наполегливим навчанням і дослідницькою діяльністю упродовж всього життя. Окрім того, воно потребує сформованості у викладача високої відповідальності за освіту і благополуччя студентів та суспільства загалом, а також відповідності високим професійним вимогам, які ставляться до наукової та дослідницької діяльності.

Розглядаючи ступінь наукової розробленості проблеми професійної діяльності викладачів, необхідно відзначити, що вона періодично потрапляє у фокус уваги дослідників, але дотепер залишається актуальною і недостатньо розробленою. Вивчення наукової психолого-педагогічної літератури засвідчило, що поняття «професійна діяльність», «професійна діяльність науково-педагогічних працівників закладу вищої освіти», незважаючи на досить широке використання, не мають чіткого, однозначного визначення.

Поняття професійної діяльності невід’ємно пов’язане з категорією діяльності, оскільки будь-яка професія реалізується у певному виді діяльності. Феномен діяльності присутній у всіх сферах людського життя. Він став предметом філософських, психологічних, соціологічних, культурологічних та інших досліджень (Б. Ананьєв, О. Асмолов, Т. Балабанов, Г. Батишев, Д. Ельконін, М. Каган, Г. Костюк, О. Леонтєв, О. Лурія, Н. Талізїна та інші.).

Професійна діяльність – це трудова діяльність. Щоб краще це зрозуміти, варто розглянути поняття професії, яке має кілька визначень:

- це певна спільнота громадян, які ведуть однаковий спосіб життя і вирішують найбільш актуальні та нагальні проблеми;
- це сфера діяльності та самовизначення для кожної окремої людини. Професійна діяльність – це не лише виробництво певного товару чи надання послуги, це створення найсприятливіших умов для розвитку та реалізації творчого потенціалу людини;
- це своєрідна реальність, що створюється конкретними суб'єктами праці, які мають до неї безпосереднє відношення [20, с. 20].

Діяльність – це цілеспрямований процес, який передбачає перехід від мети, задуму до образу бажаного результату. В процесі діяльності людина намагається перетворити наявний матеріал чи ситуацію заради досягнення своєї мети, реалізації свого задуму. Тому, на відміну від активності чи виконання будь-яких дій на рівні навички чи звички, діяльність є усвідомленим цілеспрямованим процесом. Тобто основним структурним елементом будь-якої діяльності є мета[42].

Мета завжди індивідуальна. Вона може співпадати з цілями іншої людини, проте не може бути їй поставленою. Інакше вона перестає бути метою даної людини, й особистість починає діяти відповідно до існуючої організаційної структури. Іншими словами людина виявляється включеною в чужу діяльність, стає її частиною і лише виконує нав'язану їй функцію. Отже, існує ще один феномен, який не є власне діяльністю – дія за відомим зразком або функціонування. У цьому випадку і цілі, і початковий матеріал, і кінцевий продукт вже від початку задані людині на рівні виконання. У виконавця не виникає запитань стосовно правильності сформульованих цілей і результатів, він не шукає в них нового для себе сенсу. Тому, на відміну від функціонування діяльність конкретної людини характеризується, насамперед, свободою у виборі і визначенні мети і результатів, а також засобів їх досягнення [42].

Поняття «діяльність» належить до явищ, ініціатором і рушійною силою яких є конкретний індивід, який міг би поводитися інакше на будь-якому етапі встановленої послідовності дій [33, с 49].

До критеріїв, за якими можна відрізнити діяльність від активності або функціонування, Д. Іванов, відносить такі: наявність у людини усвідомленої мети (задуму), тобто такої мети, що має особистісний сенс для людини. Мета вказує на конкретний результат, якого можна досягти, задум спрямовує рух до деякої результативної області, проте ще недостатньо конкретизованої відносно кінцевого результату; усвідомлення людиною, чому саме цей результат має для неї цінність; наявність програми, плану досягнення цього результату (оцінювання ситуації, постановка завдань, вибір засобів, оцінювання ресурсів тощо); наявність періодично здійснюваної рефлексії процесу діяльності та її результатів відносно поставлених цілей чи задуму (тобто чи дійсно досягнуті результати, які були сформульовані в цілях) [42].

Основним об'єктом психології праці є професійна діяльність. Об'єкт вивчення праці визначається значеннями, які вкладаються в терміни «трудова діяльність», «професія» і «професіоналізм».

Професія – це галузь суспільного поділу праці, специфічний зміст трудового процесу, рівень професійних якостей і компетентності, якими повинен володіти працівник, а також відчуття приналежності до професійної групи. [4].

Вид професійної діяльності – це конкретна професійна діяльність, що характеризується особливостями її об'єкта, умов, змісту та вимог. Подібні види професій можуть бути згруповані в типи професійної діяльності.

Структура професійної діяльності складається з таких елементів: по-перше, це суб'єкти професійної діяльності, а саме: професіонали - носії тієї чи іншої діяльності. По-друге, здійснення професіоналами своїх обов'язків, їх праця, робота, витрати фізичної та інтелектуальної енергії. По-третє, статус, яким наділяються ці особи – професіонали, та по-четверте,

нормативно-ціннісна база тієї чи іншої діяльності, втілена у відповідній професійній галузі та професійній етиці [68].

Соціальні події, що динамічно розвиваються, сповнені непередбачуваних викликів, впливають на всі сторони життя суспільства та особистості, вимагають гнучкого інтелекту, активної енергії та інноваційного мислення, тому логіка освітнього процесу, визначення його пріоритетних складових, сучасна дійсність, існування людини в соціумі. Це змінить існуюче уявлення про глобальне завдання базування змісту професійної підготовки на особливостях суспільства. Відповідно до запитів суспільства і держави завданням вищої освіти в сучасній соціокультурній ситуації є підготовка компетентних фахівців у галузі наукомісткої, інтелектуально і культурно насиченої освіти з розвиненим інтелектом, науковою культурою мислення, здатністю до діалогу та стійкою ціннісною орієнтацією на творчу самореалізацію і особистісний розвиток як якісними характеристиками.

Об'єктом виховної діяльності професорсько-викладацького складу вищих навчальних закладів є молодь, юнаки та дівчата зі специфічними нахилами, потребами, інтересами та особливостями пізнавальних, емоційних і вольових процесів. У зв'язку з цим перед професорсько-викладацьким складом вищих навчальних закладів стоїть надзвичайно відповідальне завдання – допомогти їм знайти себе на ринку праці і стати висококваліфікованими фахівцями, здатними творчо використовувати знання і практичні навички, набуті у вищій школі В.О. Сухомлинський у своєму специфічному змісті освіти підкреслював: «Наше завдання – виховувати людей, і це покладає на нас особливу, неповторну відповідальність» [14].

Основними напрямками діяльності викладачів у вищих навчальних закладах є викладання, науково-методична, науково-дослідна, навчально-методична та консультативна робота. Викладання включає в себе лекції, семінари, практичні заняття, консультації, адміністративну діяльність, а також викладання курсових і дипломних робіт.

Науково-методична діяльність – це діяльність, пов’язана з підготовкою, реалізацією та вдосконаленням освітнього процесу.

Виховна діяльність – це діяльність з організації виховного впливу на майбутніх фахівців у процесі викладання навчальної дисципліни або в діяльності

Науково-дослідна діяльність – це діяльність, спрямована на організацію наукових досліджень у певних галузях знань, підвищення наукових стандартів та розвиток творчого потенціалу викладачів і студентів.

Робота викладачів закладів вищої освіти має свій зміст і психологічні особливості. Основним обов’язком викладачів вищої школи є викладання та проведення наукових досліджень на високому науково-теоретичному та методичному рівні, а також підвищення своєї кваліфікації, педагогічної майстерності та наукової кваліфікації в межах, передбачених навчальним планом відповідної спеціалізації.

Робота викладачів вищої школи характеризується, зокрема, інтенсивним вербальним та емоційним контактом з об’єктом взаємодії, тривалим інтелектуальним напруженням, ефективними об’єктами впливу, здатністю до самовдосконалення, ненормованістю діяльності, відносно високою академічною свободою, раптовістю та терміновістю (позаплановістю) виникнення та частотою (позапланові консультації, викладання, дистанційне навчання, додаткові види діяльності), активна мобільність, академічна відпустка для проведення досліджень.

Векторами професійної діяльності викладача вищої школи є:

- навчально-педагогічна діяльність (викладання);
- методична діяльність;
- організаційна робота;
- виховна робота;
- наукова діяльність;

- громадсько-педагогічна діяльність (профспілкове членство, участь у громадських об'єднаннях, самоврядуванні, волонтерство, громадські доручення);
- академічна мобільність (викладання в інших навчальних закладах);
- читання лекцій для різних категорій педагогічних працівників;
- викладання в закордонних навчальних закладах);
- стажування;
- аналітико-оцінна діяльність (критичне осмислення власної професійної діяльності, аналіз її ефективності);
- надання звітності щодо різних видів виконуваної діяльності);
- професійне самоудосконалення (самоосвіта, самовиховання, саморозвиток) [13, с. 3-6].

Важливою умовою професійної діяльності викладачів вищої школи є наукова діяльність та комунікація. Наукова комунікація та теоретичні і практичні дослідження з проблем, пов'язаних з науковими інтересами, забезпечують викладача знаннями про дослідників проблеми, критичною оцінкою та станом розвитку досліджуваної галузі, що є передумовами для більш глибокого вивчення проблеми. Як відомо, викладачі вищої школи мають використовувати результати власної наукової діяльності у процесі навчання студентів (лекції, семінари, практичні, лабораторні заняття, організація науково-дослідницької діяльності студентів тощо).

Таким чином, міркування наукових досліджень (Вітвицька С., Гринько В., Мирончук Н.) дають підстави стверджувати, що професійна діяльність викладачів закладу вищої освіти є особливим видом праці, який характеризується:

1) перебуванням у ролі об'єкта педагогічного впливу і водночас активною участю в педагогічних процесах і діяльності з метою власного вдосконалення, саморозвитку та самореалізації;

2) своєрідністю способу роботи викладача, що ґрунтується на поєднанні інтелектуальних і фізичних сил і здібностей викладача та засобів педагогічної діяльності;

3) автономністю, сутність якої полягає у створенні педагогічних і методичних продуктів діяльності, виборі методів і засобів роботи, самостійному виборі методів і засобів роботи, і при цьому високий рівень самостійності викладача [9, с. 28].

У своїй професійній діяльності викладачі повинні швидко реагувати на мінливі обставини, зберігати спокій і самовладання, знаходити оптимальні рішення в нестандартних ситуаціях. З огляду на такі умови професійної діяльності, потенціал викладачів вищої школи має характеризуватися високим рівнем загальної компетентності (інформаційна спроможність щодо сучасних економічних і соціальних змін, науковий і філософський світогляд, педагогічна освіта, ерудиція, креативність, здатність до саморозвитку та самовдосконалення), професійної та гуманітарної спрямованості (професійно-ціннісне ставлення до об'єкта дослідження, повага до колег), сформованістю професійно-педагогічної компетентності, сформованістю професійно-ціннісне ставлення до об'єкта дослідження, повага до колег), сформованість професійно-людської спрямованості (ціннісне ставлення до професії та об'єкта дослідження, повага до колег, готовність до вдосконалення знань, потреба у творчій діяльності) має характеризуватися сформованістю професійно важливих якостей.

На думку Н. Климко, самоорганізація є рушійною силою самоосвіти і формування професійних якостей педагога, вона також створює умови для виявлення інших якостей і вносить упорядкованість, організованість і раціональність у роботу вчителя. Найважливішими з цих якостей є планування повсякденної роботи вчителя, організація і виконання розпорядку дня, економічний розрахунок і використання робочого часу, раціоналізація педагогічної діяльності та використання більш досконалих методів і прийомів [36, с. 34].

Як свідчить аналіз наукової літератури, самоорганізація – це активність і здатність людини, що ґрунтується на здатності до самоорганізації. Вона проявляється в цілеспрямованості, активності, раціональній мотивації, плануванні своєї діяльності, самостійності, швидкості прийняття рішень і відповідальності за них, критичній оцінці своїх дій і почутті обов'язку. Чим вищий рівень самоорганізації педагогів, тим краще вони здатні усвідомлювати цілі свого професійного розвитку, організовувати взаємодію між суб'єктами освітнього процесу, моделювати, проектувати і модифікувати свою професійну діяльність, розробляти перспективи свого саморозвитку.

Визначимо принципи організації професійної діяльності вчителя.

Загально-педагогічні принципи: цілісності та неперервності освітнього процесу, гуманістичної спрямованості, суб'єктності, соціального та особистісного розвитку, зв'язку теорії з практикою тощо. Зокрема, принцип самовизначення стосується самовизначення вчителем власних дій, свободи та внутрішньої мотивації в різних ситуаціях професійної діяльності. Принцип самореалізації досвіду означає використання особистого досвіду та, за необхідності, швидку самоорганізацію з метою набуття нових знань; принцип самокорекції – усвідомлення особливостей ситуації та власного досвіду; принцип самоорганізації – подолання стереотипів щодо себе як джерела знань та встановлення динамічного балансу між встановлення динамічного балансу між власною особистістю та професійною діяльністю.

Розвиток компетентності ґрунтується на вивченні ситуативних чинників життєдіяльності студентів у навчальних закладах, процесів моделювання навчальних ситуацій (самопізнання власних особливостей у процесі педагогічної діагностики, організованої в змодельованих навчальних ситуаціях і професійній діяльності), спеціальних вправах, іграх та організованому закріпленні людських дій (інтроспективні методи саморефлексії) і має відбуватися в контексті спонтанної діяльності. Комплекс педагогічних умов, необхідних і достатніх для досягнення ефективних результатів у підготовці студентів до самоорганізації у професійній

діяльності, включає Формування ціннісного ставлення та професійного здоров'я майбутніх фахівців до своєї професійної діяльності, ініціювання рефлексивної позиції майбутніх педагогів, методів критичного мислення на заняттях [35, с. 112].

Розвиток мотивації учнів до самоорганізації в навчальній, професійній та подальшій професійній діяльності через активне використання методів критичного мислення на заняттях; розвиток майбутніх професіоналів. Наприклад, дослідники вважають, що люди, які цілеспрямовано займаються самоаналізом, плануванням та організацією своєї діяльності, розвивають і закріплюють необхідні знання, вміння та навички, підвищують мотивацію до праці, формують ціннісну орієнтацію на професійну діяльність та особистісний розвиток, формують організований образ людини, який можна використовувати в реальних життєвих і професійних ситуаціях у майбутньому. вважаємо, що це саме так. Концепція полягає в наступному.

Вимоги суспільства загалом і сучасного студентства зокрема до особистості викладача: бути взірцем високого професіоналізму, компетентності, глибокої ерудиції та технічних знань; володіти інноваційними методами та застосовувати їх на практиці; керуватися гуманістичними методами у взаємодії зі студентами; бути гнучким в обставинах професійної діяльності; бути готовим до самовдосконалення; бути добре підготовленим, відкритим до нових знань бути добре підготовленим, відкритим до нового досвіду та постійно підвищувати свій професійний рівень.

Міжнародні та національні документи визначають вимоги до викладача як особистості та професіонала, який має відповідати потребам сучасного наукового знання, професійної гнучкості та мобільності у відкритих закладах вищої освіти та сучасних освітніх просторах. Нова інформація, різноманітні технології та професійні обов'язки у сфері професійної діяльності спонукають вчителів до навчання впродовж життя та ефективно змінюють їхню особистість.

Отже, професійна діяльність викладача закладу вищої освіти є складно організованою системою видів діяльностей, якій властиві цілісність та унікальність. Визначення структури й декомпозиція виділених груп процесів дозволяє розглядати й оцінювати різні види діяльності не ізольовано, а в певній системі, де кожна діяльність виступає як мотивована, цілеспрямована, предметна, здійснювана за допомогою відповідних методів і як така, що приводить до системного результату.

1.2. Сутність підготовки майбутніх викладачів вищої школи до професійної діяльності

У сучасному суспільстві вища освіта визнана одним із найважливіших чинників прогресу та конкурентоспроможності країн на світовому ринку. У розвинених країнах вища освіта набуває стратегічного значення, будучи найпотужнішим інвестиційним ресурсом і точкою зростання для підготовки освічених фахівців з потенціалом для прогресу. Визнання цього факту відображено в документі Болонського процесу, який став перспективним планом розвитку європейського освітнього простору та підвищення якості вищої освіти [43].

Дискусія в міжнародному співтоваристві про те, якою має бути освіта в XXI столітті, що визначає її якість і які є її передумови, істотно змінила погляди на роль викладача вищої школи і цілі його педагогічної діяльності. Як свідчить низка аналітичних оглядів, у сучасних вищих навчальних закладах склалася парадоксальна ситуація, коли викладачі, які готують майбутніх фахівців, навчаються як фахівці з інших видів діяльності і не мають спеціальної педагогічної підготовки. Наявність наукового ступеня в певній предметній галузі вважається необхідним і достатнім критерієм для визнання педагогічної компетентності дослідника. Така практика ґрунтується на багатовіковій традиції, згідно з якою викладачі вищих навчальних закладів читали лекції з власних наукових дисциплін і їхньої наукової компетентності

було достатньо для викладання студентам. При цьому всі викладачі вищої школи, спираючись на власний студентський досвід, самостійно опановували основи викладацької діяльності і розуміли, за якими принципами відбирати і структурувати матеріал для конкретного предмета, як краще організувати своє викладання, як будувати стосунки зі студентами, щоб зробити процес навчання успішним і ефективним тощо.

У другій половині ХХ століття підвищився інтерес до особистості викладача вищої школи, його педагогічної майстерності та професіоналізму. У Державній доктрині розвитку освіти України у ХХІ столітті підкреслюється, що підготовка педагогічних і науково-педагогічних кадрів та їх професійний розвиток є важливою умовою модернізації освіти [62, с. 69]. Проте коло питань, що розглядаються науковцями щодо освітньої діяльності викладачів вищої школи, та рівень їх обговорення свідчить про те, що недостатньо дослідженими залишаються питання, пов'язані з науково-теоретичним обґрунтуванням цілей, змісту, структури та педагогічних технологій професійної підготовки викладачів у вищих педагогічних навчальних закладах. Це значною мірою зумовлено практикою вищої освіти, національним та міжнародним досвідом, коли до викладання студентам залучалися і залучаються фахівці з конкретних предметних галузей без спеціальної педагогічної підготовки, тобто без теоретичної та практичної бази для викладання студентам. Крім того, у багатьох країнах професія «викладач вищої школи» не має відповідного соціального статусу. Не існує затверджених державою документів, що визначають право на викладання у вищій школі, а також єдиних вимог щодо змісту та рівня спеціальних знань і навичок, необхідних для викладацької діяльності викладачів вищої школи.

У багатьох країнах світу реформування систем професійної освіти відбувається з урахуванням професійної компетентності випускників. Підготовка майбутніх фахівців з акцентом на розвиток їхньої готовності до професійної діяльності є основним напрямом підвищення їхньої кваліфікації [81]. У всі періоди розвитку людства вимоги до викладачів завжди були

високими. Це «проявляється в нехтуванні національним змістом, формалізації педагогічного процесу та утвердженні авторитарної педагогіки» [34, с. 16].

У 90-х роках минулого століття розпочалася трансформація національної системи освіти, основними тенденціями якої були визначені: «розширення можливостей здобуття вищої освіти за рахунок розширення мережі вищих навчальних закладів та урізноманітнення форм навчання; поява «не університетського» сектору поряд із класичними типами вищих навчальних закладів; ліквідація академій» [34, с. 46 -47].

Освітні реформи в Україні закономірно поширюються і на педагогічну освіту. Запроваджено нову систему оцінювання результатів навчання студентів та кредитно-модульну систему. Також запроваджено нову систему кваліфікацій для переходу до дворівневої системи бакалаврату та магістратури. Пропагуються принципи демократизації, європейської спільноти, навчання впродовж життя, мобільності студентів і викладачів та меритократії.

Протягом останнього десятиліття перед українською вищою освітою постало завдання переходу до підготовки фахівців, здатних поєднувати глибокі фундаментальні теоретичні знання з практичною підготовкою у майбутній професійній діяльності та відповідати постійно зростаючим вимогам інформаційного суспільства. Основні положення щодо національної освіти та ролі вчителя відображені в Законі України «Про освіту», Законі «Про вищу освіту», Державній програмі «Освіта (Україна XXI століття)», Державній доктрині розвитку освіти в Україні та Концепції розвитку педагогічної освіти.

Професійна викладацька діяльність викладачів вищої школи стала предметом наукового аналізу лише наприкінці ХХ століття, коли з'явилися праці З. Єсаревої, Н. Ільїна, І. Ісаєва, Н. Кузьміної, Н. Степашева та інших дослідників, пов'язані з підготовкою викладачів у закладах вищої освіти в Україні та за кордоном. Вони розглядають спроби визначити типові риси

викладацької діяльності викладачів закладу вищої освіти та їх компетенцію, встановити необхідність цілеспрямованої спеціальної підготовки до самостійної науково-дослідницької діяльності, використання сучасних комп'ютерних технологій у навчальному процесі та адаптації до роботи зі студентами.

Аналіз педагогічної літератури та наукових джерел свідчить, що підготовка педагогів до професійної діяльності стає надзвичайно актуальною проблемою. Сучасні виробництва потребують фахівців, які глибоко усвідомлюють своє місце в процесі реорганізації, володіють теоретичними знаннями та професійними навичками, готові до роботи в складних конкурентних умовах, здатні до самонавчання, самопізнання та самовдосконалення.

У дослідженнях О. Абдулліної, Л. Кондрашової, Н. Кузьміної, В. Кузя, О. Мороза, Н. Половнікової, В. Семиченко, В. Сластьоніна, Г. Троцко, Н. Хміль, О. Щербакова та інших педагогів розглядаються різні аспекти розвитку особистості викладача та питання, пов'язані з удосконаленням професійної підготовки у закладах вищої освіти.

В Україні система підготовки викладачів у закладах вищої освіти регулюється Законом «Про вищу освіту». З наукової точки зору вона переважно розглядається у зв'язку з побудовою багаторівневої освіти (наприклад, В. Андрущенко, І. Бех, А. Богуш, І. Зязюн, М. Степко). Однак більшість проблем, пов'язаних з професійно-педагогічною підготовкою майбутніх викладачів університетів, залишаються невирішеними. Зокрема, залишається нез'ясованим, за якими ознаками професійно-педагогічна діяльність викладача вищої школи принципово відрізняється від діяльності шкільного вчителя, якими є особливості структури і змісту цієї професійної діяльності та які особистісні якості гарантують її успішність у сучасних вищих навчальних закладах. Для вирішення цих проблем необхідно враховувати, що сучасне суспільство є суспільством знань і що інформація є основним ресурсом у всіх сферах виробництва. При цьому характер

виробничої діяльності визначається як переробний, на відміну від виготовлення або видобутку, а технологія діяльності – як наукомістка [13, с.5].

У цьому контексті змінюються уявлення про цінність знань, тобто їх відмінність від інформації. Оволодіння методологією і технікою виробництва знань визнається головною метою вищої професійної освіти. Однак цього неможливо досягти без докорінної зміни уявлень про природу знання, механізми його створення та педагогічні засоби набуття знань.

Специфіка педагогічної діяльності викладачів вищої школи визначається тим, що сучасна професійна підготовка має тенденцію до інтелектуалізації всіх видів професійної діяльності. Ускладнення сучасного суспільства, всіх сфер суспільного життя і виробничої діяльності визначається не тільки постійним і неухильним збільшенням обсягу інформації, якою повинен оволодіти кожен фахівець для успішного здійснення своєї професійної діяльності, але і її мобільністю, придатністю до активного використання, постійним оновленням і розширенням. На наш погляд, навчання – це особлива форма, інший вид освітньої діяльності, об'єкт, мета і методи якої визначаються цілями і завданнями вищої освіти. Серед них швидкість обробки інформації, постійне оновлення професійної обізнаності та відкритість до змін є сьогодні основоположними для успішного та надійного функціонування будь-якого професіонала. Тому здатність до змін, позитивне і толерантне ставлення до них є одними з найважливіших якостей сучасної професійної підготовки у вищій школі (Р. Абдєєв, В. Андрущенко, Н. Башмакова, І. Бех, Б. Гершунський, В. Кіпень, В. Кремень, В. Кремень та інші).

Діяльність викладачів вищої школи має відповідати цим якостям. Перенесення акценту з викладання інформації про предмет на організацію навчання студентів способом пізнання цього предмета як самостійної, структурованої, самоосвітньої діяльності є одним з найважливіших орієнтирів у визначенні змісту підготовки кваліфікованих викладачів для

вищої школи та визначенні її стратегічних цілей і показників [43]. Однак, як зазначається в аналітичному огляді Академії педагогічних наук України, на всіх рівнях освітньої практики спостерігається інертність у подоланні стереотипів імперативної педагогіки, вчителі прагнуть зберегти методи, які колись були ефективними, а викладач і студент – рівноправними партнерами у навчальному процесі.

Концепція суб'єкт-суб'єктної освіти, в якій викладач і студент є рівноправними партнерами в процесі навчання, формально не впроваджена [12]. Незважаючи на те, що дискусія про те, що є основною діяльністю викладача – дослідження (отримання нових знань) чи викладання (трансляція знань) – не завершилася в останні десятиліття, все більше уваги приділяється саме педагогічній складовій діяльності викладачів вищої школи.

Поряд з професійними кваліфікаціями та ступенями підтримується і визнається доцільною додаткова підготовка та кваліфікація магістрів у галузі освіти. Більш чіткого визначення потребують умови доступу до освіти, критерії та показники відповідності магістрантів вимогам професійно-педагогічної компетентності, запроваджуються процедури оцінювання педагогічної компетентності викладачів вищих навчальних закладів. Створення магістратури є одним із напрямів розвитку системи підготовки компетентних науково-педагогічних кадрів у вищій освіті. Цим напрямом визнано, що магістратура в системі вищої освіти покликана виконувати такі функції освітню функцію, яка забезпечує здобуття студентами знань, необхідних для виконання певного виду професійної діяльності на новому, більш високому рівні; дослідницьку функцію, яка передбачає навчання майбутніх фахівців основам науково-дослідницької діяльності в обраній науковій галузі; професійна функція, яка передбачає підготовку фахівців з конкретних видів професійної діяльності.

Впровадження магістерських програм вимагає трансформації освітнього середовища всього педагогічного закладу вищої освіти. На думку науковців, принципи побудови магістерської програми та відбору змісту

навчальної дисципліни, що її забезпечує, мають враховувати наступність бакалаврської та магістерської програм, варіативність, гнучкість і мобільність освіти, дослідницьку спрямованість освіти, особистісну та індивідуальну орієнтацію освіти, можливості місцевих умов. Дослідницька спрямованість магістерських програм є важливим фактором у виборі змісту, форм і методів освітнього процесу та в дослідницькій діяльності магістрантів в обраній галузі. При цьому основним показником якості магістерської освіти є агентність студента у навчальній, дослідницькій та комунікаційній діяльності, що виражається через самостійність і відповідальність за обрану особисту позицію та прийняті рішення [81].

Зазвичай автори магістерських програм виходять з того, що перелік конкретних дисциплін буде визначатися закладом вищої освіти, який повинен забезпечити мінімальний рівень грамотності майбутніх викладачів в організації навчального процесу та роботі зі студентами. Підкреслюється необхідність розробки та навчання магістрантів професійно-орієнтованим технологіям навчання на основі результатів сучасної науки в таких галузях знань, як психологія, педагогіка та інженерія, а також необхідність осмислення, науково-методичного оформлення та очищення професійно-орієнтованих технологій від методологічно та методично необґрунтованих і недоречних прийомів.

Особлива увага приділяється науковій демонстрації структурних і змістових аспектів існуючих моделей педагогічної освіти та загального підходу до освіти в галузях психології та педагогіки крізь призму наукового професіоналізму студентів.

Високий динамізм змін, процеси глобалізації, непередбачуваність майбутнього, кризові явища, інтенсивне зростання високотехнологічних галузей і телекомунікацій, географічна та економічна мобільність людини – все це впливає на якість життя в кожній країні. Людство перебуває на новому етапі розвитку цивілізації, будується інформаційне суспільство та економіка знань. Відображаючи соціально-економічні імперативи, освіта стає важливим

ресурсом у конкурентному ринковому суспільстві з прискореними інноваційними процесами.

Сучасні науковці підкреслюють, що постіндустріальне суспільство формується під впливом розвитку та інтеграції трьох елементів: освіти, досліджень та інновацій. Основні завдання і напрями вищої професійної освіти пов'язані з підготовкою нової генерації фахівців, здатних критично осмислювати минулий досвід, продуктивно використовувати результати наукових досліджень і сучасної виробничої практики, не тільки відтворювати, а й генерувати нові знання [34, с. 88]. Конкретизуючи зміст відмінностей, що характеризують професію викладача вищої школи, необхідно мати на увазі об'єктивний і послідовний розвиток у суспільстві та науковій думці ХХІ століття нових поглядів на сутність і процесуальні особливості вищої освіти, підходи до розуміння цілей вищої освіти та викладацької діяльності викладачів.

Дедалі більше визнається, що така діяльність вимагає не лише набуття практичного і методичного досвіду, а й цілеспрямованої та професійної психолого-педагогічної підготовки до навчання студентів, з комп'ютерною технічною складовою і базовою професійною орієнтацією на гуманістичні цінності. Ця орієнтація доповнюється наступним. При обґрунтуванні теоретичного і практичного змісту підготовки магістрантів до викладацької діяльності у вищих навчальних закладах ця робота має здійснюватися не з точки зору минулих чи теперішніх суспільних потреб, а з точки зору суспільних потреб найближчого майбутнього – потреб тієї епохи, на яку будуть орієнтуватися майбутні викладачі вищої школи при підготовці своїх студентів ускладнюється тим, що необхідно розуміти природу і методи [35, С. 456].

Зараз важливо те, що в суспільстві знань руйнується класичний світогляд раціональності. Цей світогляд ґрунтується на прагненні звести все розмаїття реальності до певних загальних принципів і створити універсальну картину світу; вірі в те, що на основі цих принципів у людському розумі

можна здобути абсолютне знання; спробі відтворити це знання в конкретних діях; успішному свідомому перетворенні дійсності, людства поступовий, прогресивний розвиток і переконання у своїх безмежних можливостях перетворювати навколишній світ.

Контекстуальність стає основоположним принципом і умовою вирішення всіх проблем. Це плюралізм, який передбачає рівноправне співіснування різних думок, позицій, підходів, поглядів і концепцій. Визнання цього розмаїття та його присутність у просторі ставить нові вимоги до особистості. Здатність творити знання, генерувати знання і толерантно ставитися до всього того, що описується як «інше», стає найважливішою якісною характеристикою сучасної людини і сучасного професіонала. Викладачі вищої школи повинні готувати студентів з такими якостями.

Модернізація вітчизняної освіти та її входження в європейський освітній простір поставили нові вимоги до професійної підготовки майбутніх викладачів: на думку І. Гязюна, сучасний викладач не повинен «відігравати роль «фільтра», який пропускає через себе навчальну інформацію», а має «служувати одним із джерел інформації та роботи», а «в ідеалі викладач має бути організатором самостійного сприйняття студентами навчального матеріалу, не головною дійовою особою в студентській групі, а куратором взаємодії між студентами і матеріалом, між студентами і з викладачем» [4, с. 56]. На думку вченого, викладач «завжди уособлював мудрість суспільної свідомості і мав непересічний вплив на суспільство в цілому. Він завжди був громадянином, експертом, лідером і провідником у майбутнє. Він не може піти з політики, але поки займає особливе суспільне становище, повинен дотримуватися золотого правила демократії: «Політика – до шкільного порогу». У виборі громадянських і професійних орієнтирів допомагають вищі національні і державні інтереси, сенс і сутність освіти, її соціальне призначення» [32, с. 17-18].

Л. Хомічу стверджує, що сучасний етап динамічного суспільного розвитку ставить кардинально нові вимоги до викладачів і вищих навчальних

закладів, які готують майбутніх фахівців. Він наголошує на необхідності відкинути набуті стереотипи в освітньому процесі та організувати навчальний процес таким чином, щоб студенти проходили всі етапи професійного становлення, що гарантує формування цілісного досвіду самостійної діяльності [43, с. 29-30].

В. Ковальчук стверджує, що сучасний викладач – це, насамперед, висококваліфікований фахівець з високим рівнем знань і досвіду в галузі викладання та навчання [43, с. 29-30], який має бути далекоглядним фахівцем, свідомим і відданим українським патріотом, інформаційно-технологічним та освітнім. Він стверджує, що він має бути чутливим психологом, який володіє технологіями [53, с. 15].

Розвиток особистості майбутнього викладача відбувається в процесі навчання, яке є невід'ємною складовою його професійно-педагогічної підготовки. Одним із пріоритетних завдань освіти є прищеплення студентам інтересу до обраної професії та розвиток навичок і вмінь самостійної роботи, прагнення до творчого пошуку та вміння рефлексувати власну діяльність.

Сучасна підготовка викладача має відповідати вимогам інноваційної діяльності. Необхідно формувати готовність до сприйняття, розробки або використання новітніх освітніх програм, технологій та моделювати структуру такої діяльності майбутнього викладача, яка не впливає на його професійний статус. Незалежно від того, як змінюються часи, цінності та тенденції, хороші викладачі завжди затребувані.

У сучасних умовах все більше викладачів стають майстрами своєї справи. Вони є висококваліфікованими фахівцями, високоосвіченими, розробниками авторських програм, володіють альтернативними педагогічними вміннями, мають індивідуальний стиль роботи, повністю реалізують свій творчий потенціал і досягають високих результатів у викладанні, розвитку підростаючого покоління. Усі викладачі повинні вдосконалювати свою педагогічну майстерність, найвищий рівень педагогічної діяльності, що виявляється у педагогічній творчості, у

постійному вдосконаленні мистецтва навчання, виховання і розвитку людини.

Педагогічна творчість розглядається як стан педагогічної діяльності, при якому створюються принципово нові зміст і композиція освітніх процесів при вирішенні наукових і практичних завдань. Педагогічна діяльність сучасного викладача є проявом постійної та різноманітної творчості. Важливе місце в ній займають спонтанність і активність, глибока увага і спостережливість, нестандартне мислення, багата уява та інтуїція, дослідницький підхід до аналізу педагогічної ситуації, розв'язання педагогічних проблем, самостійність думки і висновків І. Гражкова аналізує праці вчених і виділяє три елементи підготовки викладача:

1) психолого-педагогічна підготовка (Н. Кузьміна, О. Піскунов), взаємозв'язок теоретичної підготовки з педагогічною практикою (О. Абдулліна, Л. Кондрашова) та професійною освітою (В. Сластьонін, Н. Хмель);

2) спільна діяльність викладачів і студентів (М. Кобзєв, В. Страхов),

3) професійно корисна діяльність (С. Вершловський, Л. Лесохіна) [12].

Одним із важливих аспектів професіоналізму викладача є здатність до професійного зростання. ДеллаФіш, викладач англійської мови, перераховує такі компетенції викладача:

- здатність теоретизувати на практиці та розпізнавати базові теорії та основи власної діяльності;

- здатність розпізнавати теорії у власній теорії та застосуванні;

- здатність досліджувати власну практику;

- здатність проводити практичну дослідницьку діяльність на рівні групи;

- здатність удосконалювати практику, визнавати невеликі помилки та працювати над їх усуненням [44].

Основним завданням професійно-педагогічної підготовки студентів є набуття певного обсягу теоретичних знань з різних галузей педагогічного

циклу, а також формування практичних умінь і навичок для роботи в ВНЗ та особистісних якостей, необхідних майбутнім викладачам для роботи з студентами.

Найважливішим завданням професійної підготовки студентів у вищій школі є формування достатнього рівня професійної компетентності майбутніх викладачів. Професійна компетентність – це сукупність теоретичних знань з педагогіки, психології та методики викладання предметів і вмінь практично використовувати їх у роботі у закладі вищої освіти [43].

Необхідність модернізації вищої педагогічної освіти дозволяє виокремити такі базові компетентності випускників педагогічних університетів:

- 1) прийняття позитивної життєвої та професійної позиції;
- 2) орієнтація на соціальне та професійне самовизначення і самореалізацію, здатність до самоорганізації;
- 3) набуття базових професійних умінь, практичних навичок у професійній сфері ;
- 4) формування та володіння професійними цінностями та якостями, що відповідають загальнолюдським нормам;
- 5) досягнення сучасних загальнокультурних стандартів та формування професійної культури [47].

Важливими особливостями підготовки викладача є професійна вмотивованість, фундаментальність, методологічна обґрунтованість, професійна спрямованість підготовки студентів, багатофункціональність, комплексність за змістом, організацією, методикою та управлінням, емоційна насиченість та активізація самостійної пошуково-дослідницької навчально-пізнавальної діяльності студентів. Наше суспільство зацікавлене у фахівцях, здатних діяти самостійно, приймати рішення, нести відповідальність за їх виконання та адаптуватися до мінливих умов сьогодення. Педагогіка завжди

намагалася відповідати вимогам прогресивного розвитку людини і суспільства [44].

З метою вдосконалення підготовки майбутніх викладачів концепція вищої педагогічної освіти розробила нові підходи до системи професійної педагогічної освіти.

Основними чинниками нового підходу до підготовки викладачів є:

- соціально-економічні (зміна суспільної свідомості та поява нових цінностей в освіті, інтереси особистості стають важливішими за навчальні програми та планування, створюються умови для постійного вдосконалення особистості, гармонії у відносинах з державою, природою, суспільством тощо).

- викладачі повинні навчитися будувати предметне навчання зі своїми студентами, адаптувати його до того, що є в університеті, і готувати їх до майбутньої професійної діяльності. Методика навчання має гарантувати суб'єктну позицію студента в процесі пізнавальної діяльності та спонукати його до постійного саморозвитку. Цьому сприяє індивідуалізація педагогічної освіти, в результаті якої майбутні викладачі вчаться працювати за індивідуальними навчальними програмами, розробляти професійний автопортрет, формулювати і реалізовувати особисті педагогічні концепції, стратегії і тактики професійної діяльності. Важливо використовувати проектну технологію в галузі педагогіки та навчити майбутніх викладачів створювати проекти для шкіл сьогоденного і завтрашнього дня, проектувати і будувати професійні відносини.

Таким чином, педагогічна освіта є необхідним інструментом інтелектуального розвитку людства. Основним завданням вищої школи є підготовка викладачів як індивідуальностей, як гармонійних особистостей з цілісним поглядом на свою професійну діяльність, які творчо і свідомо виконують свої професійні функції, підвищують свій науковий і професійний рівень.

1.3. Особливості ділової гри як засобу підготовки майбутнього викладача до професійної діяльності

Активне навчання розвиває здатність майбутніх фахівців самостійно здобувати знання, формує творчу активність, виявляє професійно-пізнавальні потреби та інтереси, розвиває навички розв'язання проблем та виховує вміння працювати в команді. До таких активних форм навчання належать ділові ігри.

Активізації пізнавальної та творчої діяльності студентів сприяє використання ділових ігор у навчальному процесі. Ділові ігри спрямовані на розвиток у студентів вміння аналізувати та приймати рішення в конкретних практичних ситуаціях, творчого мислення (вміння поставити проблему, оцінити ситуацію, представити можливі рішення і, проаналізувавши ефективність кожного, вибрати найкращий варіант) та фахівців, діяльність яких обмежується прийняттям рішень.

Ділові ігри є одним з активних методів навчання, які сприяють активізації розумової та пізнавальної діяльності студентів і мають важливе значення як ефективний засіб професійної підготовки майбутніх викладачів та їхньої інноваційної діяльності. Вона зближує навчальну та майбутню професійну діяльність, дозволяє всім членам групи одночасно активно співпрацювати та сприяє розвитку навичок управління проблемними ситуаціями. Деякі дослідники стверджують, що розвиток теорії та методики ділової гри в нашій країні, особливо в галузі педагогіки, значно відстає від розвитку зарубіжної соціології, економіки, політології, психоневрології та психотерапії [14, с. 82]. З іншого боку, зростання кількості методичних розробок і досліджень щодо включення ділових ігор у професійну підготовку студентів свідчить про інтенсивний інтерес до цього навчального методу, його важливість і потенціал.

Ділові ігри як спосіб побудови освітнього процесу з освоєння соціальної дійсності включають в себе наступні елементи:

- роль ігор та їх прийняття;
- побудова ігрової поведінки за певними правилами;
- моделювання ігрового та пов'язаних з ним емоційних навантажень (ігрові технології).

Сьогодні ділова гра має безліч визначень і класифікацій, які відображають її особливості. Ми приймаємо одне з таких визначень:

- Ділові ігри – це засіб розвитку творчого професійного мислення, в процесі якого людина набуває вміння аналізувати конкретні ситуації та вирішувати нові професійні завдання [44, с . 43-45].

- Ділові ігри моделюють цілком конкретні умови діяльності та професійні відносини.

Впровадження ділових ігор у навчальний процес вирішує такі завдання: вони розвивають у студентів практичне мислення, вміння аналізувати ситуації та навички конструктивного прийняття рішень, зміст ділових ігор полягає в моделюванні конкретних ситуаційних умов, їх динаміки, діяльності та взаємовідносин між учасниками.

Учасники засвоюють норми професійного спілкування, виконуючи умови гри.

До особливостей ділових ігор відносяться:

- Наявність проблем, цілей і завдань;
- Короткі часові рамки
- Розподіл ролей та їх виконання;
- Наявність ситуації, декількох ситуацій, декількох етапів гри, які вирішуються послідовно;
- Розвиток у студентів навичок самостійного прийняття рішень;
- Наявність системи заохочення;
- Врахування можливих перешкод;
- Об'єктивне оцінювання результатів гри;
- підведення підсумків.

Планування та проведення ділової гри займає багато часу та зусиль. Сюди входить створення імітаційної моделі гри; визначення цілей, предмету та етапів гри; створення сценаріїв; створення графічної моделі взаємодії учасників; визначення правил гри та системи оцінювання учасників. Організатори гри можуть витратити багато часу на впровадження гри в навчальний процес, але якщо вони байдуже ставляться до основних виконавців і не враховують їх особливостей, їх погляди на майбутню професійну діяльність і взаємовідносини між студентами в групі, гра перестане бути грою.

Ділові ігри є найбільш ефективним засобом набуття міцних і глибоких знань, умінь і навичок в умовах стрімкого збільшення обсягів інформації та необхідності її кращої обробки і засвоєння. Ділові ігри не тільки дають студентам пізнавальні результати, але й формують їхню самостійність, розвивають і вдосконалюють їхні творчі здібності.

Планування та проведення ділових ігор вимагає попередньої підготовки. Важливу роль у проведенні ігор відіграє попереднє дослідження здібностей студентів та їх ставлення до майбутньої професійної діяльності. До якостей, які можна розвинути в ділових іграх, належать дисциплінованість, старанність, ініціативність, активність, врівноваженість, самостійність, спостережливість і працездатність. Ці якості можна оцінити за допомогою інтерв'ю, анкетування, аналізу, самооцінки та оцінки колег.

Ділові ігри використовуються для вирішення складних проблем. Ігри дають можливість студентам зрозуміти і засвоїти матеріал з різних точок зору, навчитися новому, закріпити матеріал, підвищити творчий потенціал і розвинути загальні навички навчання [32].

У процесі ділових ігор у студентів розвивається звичка концентруватися, самостійно мислити і розподіляти свою увагу. Коли студенти беруть участь у грі, вони не усвідомлюють, що навчаються.

Позитивний освітній потенціал ділових ігор полягає в тому, що процес навчання стає більш творчим і демократичним, створюючи атмосферу

творчого професійного пошуку, спонтанності та можливостей для креативного мислення. Атмосфера та емоційне піднесення ділових ігор спонукають учасників діяти, а не спостерігати. Учасники мають можливість вільно самовиражатися і пропонувати креативні та нестандартні ідеї. «Творча активність людей у ділових іграх ґрунтується на підвищеному інтересі до гри». «Це пов'язано з тим, що ігри дозволяють людям відчувати власну значущість. Особливо коли студенти знаходять творчі рішення, які відразу ж впливають на хід гри і відповідно оцінюються, поступово знімається напруга, скутість і нерішучість, зростає мобілізуюча напруга» [61, с. 139].

Слід підкреслити виховний потенціал ділових ігор. Він полягає у формуванні професійно важливих якостей майбутніх фахівців, необхідних для формування критичного мислення майбутніх викладачів, активізації навчального процесу, самостійності у прийнятті рішень, всебічного розвитку професійних умінь і навичок та формування інноваційних здібностей студентів. Готовність виділятися з натовпу і вирішувати проблеми на свою користь у ділових іграх розкриває цілеспрямованість, лідерські якості, нахили і прагнення, амбіції і сміливість, які недоступні на традиційних практичних заняттях і лекціях.

Ділові ігри змушують тих, кого навчають, поглянути на себе зсередини і ззовні та знайти найбільш прийнятні нові способи ведення справ. Замість того, щоб слідувати заздалегідь визначеному плану, ігри дозволяють їм критично оцінювати ситуацію, приймати власні рішення та нестандартні рішення. Особливо важливо підкреслити, що ділові ігри мають потенціал для діагностики певних психологічних явищ та особистісних якостей здобувачів освіти. Під час гри знімаються звичні обмеження на поведінку. Учасники приймають спонтанні рішення і діють відповідно до них, і найкраще проявляються їхні соціально-психологічні особливості, що, на думку С. Борисової, виявляється в емоційному ставленні до ігрової ролі, бажанні (або відсутності бажання) адаптуватися до гри та виборі засобів для реалізації ігрового задуму [81, с. 53].

Метод гри впливає на психологічну переорієнтацію студентів, які починають усвідомлювати наслідки своїх дій. У грі всі учасники намагаються стати лідерами – людьми, які повинні приймати рішення і брати на себе особисту відповідальність.

Ділові ігри допомагають учасникам зрозуміти свої творчі здібності, усвідомити помилки, яких вони припустилися, виправити помилки, яких вони рідко припускаються в реальному житті, зацікавитися навчанням та інноваційними технологіями, зацікавитися інноваціями, які зараз відбуваються в закладах освіти. Це також можливість мотивувати студентів до вивчення інноваційного процесу.

Ділові ігри дозволяють студентам працювати незалежно від їхньої мотивації, підвищують мотиваційний та емоційний рівень, сприяють самостійному та творчому прийняттю рішень, а діяльність студента не є короткочасною та епізодичною. Б. Ейсмонта перераховує основні характеристики активного навчання: «примусова» активізація мислення і дії, двостороння комунікація, зворотний зв'язок, підвищена емоційність і рефлексія.

Педагогічні ігри передбачають, перш за все, досягнення навчально-виховних цілей, від яких залежать завдання гри. Використання ігрових прийомів гарантує повну і активну орієнтацію студентів в умовах дії, використовує максимум педагогічних знань за мінімальний час для оволодіння основами орієнтації в дії і створює можливість «конкретизації» складних явищ і процесів, особливо в галузі гуманітарних знань [44, с.6].

У педагогічних іграх відпрацьовуються нові навички, моделюються реальні життєві ситуації, учасники вчаться швидко реагувати на мінливі обставини. Рольові та ділові ігри розвивають уяву, творчі здібності, комунікативні навички, системне мислення та особистісні якості, необхідні для ефективного виконання професійних завдань, допомагають обробляти реальну інформацію та орієнтуватися в ситуаціях, що постійно змінюються, сприяють адаптації молодих фахівців у майбутньому. Основними функціями,

які виконує ігрова діяльність, є мотивація, спілкування, самореалізація, розвиток навичок, розвага, діагностика та корекція [6].

Найбільш ефективним і потужним інструментом стимулювання творчого професійного мислення та особистісного розвитку майбутніх педагогів є ділові ігри, метою яких є трансформація теоретичних знань у практичне застосування. Ділові ігри не можуть надавати нові теоретичні знання чи інформацію безпосередньо, а лише опосередковано. Це пов'язано з тим, що ділові ігри моделюють майбутню професійну інноваційну діяльність і виступають внутрішнім стрижнем для закріплення знань, умінь і навичок. Водночас, деякі види діяльності потребують нових знань. Ця мета досягається шляхом проектування та впровадження (на етапі розробки) системи проблемних ситуацій і пізнавальних завдань [5, с.7].

Практично всі науковці, які працюють над проблемою формування інноваційного потенціалу майбутніх викладачів, наголошують на необхідності включення дослідницьких підходів, активних методів навчання, ігрових технологій і особливо ділових ігор у процес професійної освіти та підготовки. Це пояснюється тим, що потенціал ділових ігор діаметрально протилежний традиційним методам навчання [10, с. 219] і вимагає нового ставлення як з боку студентів, так і з боку викладачів. Створення та використання комп'ютерної дидактики та ділових ігор є новим трендом. Це, по суті, новий освітній інструмент, який визнаний потужним і перспективним засобом удосконалення та модернізації професійної освіти. Педагогічний потенціал таких ігор означає, що перед дослідниками постає завдання створення відповідних комп'ютерних ділових ігор та розробки методики їх впровадження і реалізації.

Цілі ділових ігор як освітньої підготовки студентів полягають у тому, щоб:

1. приймати рішення і нести за них відповідальність
2. перевірити себе, свої здібності та готовність працювати за обраною професією

3. переконати майбутніх викладачів у необхідності активної участі особистості в інноваційних освітніх процесах

4. критично оцінювати інноваційні технології, що впроваджуються у вищих навчальних закладах країни [44, с.20].

Одну й ту саму конфліктну ситуацію викладачі можуть використовувати спочатку в кейс-стаді, потім у більш розгорнутому варіанті для рольової гри, а вже потім як основу для ділової гри.

Таким чином досягається ефект «піраміди», коли ситуація, проаналізована студентами через кейс, доповнюється новими фактами і матеріалом, а соціальні та психологічні портрети учасників розглядаються на більш глибокому рівні. Студенти мали можливість поміркувати над ситуацією та рішеннями і порівняти власні варіанти та рішення з тими, що були запропоновані їхніми одногрупниками та викладачами. Гравці в різних ролях мають змогу впливати на розвиток ситуації більш продумано та ефективно, будучи поінформованими про зміни, спричинені їхніми рішеннями.

Когнітивні ефекти «піраміди» є більш практичними і значущими, коли одна і та ж ситуація неодноразово обговорюється і осмислюється, але монотонність і повторення проблеми негативно впливає на активність, зацікавленість учасників і їхнє бажання грати. Цей інструмент може бути ефективно використаний лише для ознайомлення з діловими іграми.

Отже, використання ділових ігор у підготовці майбутніх викладачів до майбутньої професії є актуальним, оскільки цей метод навчання може сприяти розвитку професійної спрямованості студентів, їхньої мотивації до навчання, їхньої креативності та критичного педагогічного мислення, особистісних характеристик майбутніх викладачів, професійних навичок, необхідних для здійснення викладання та рефлексії. Хоча ділові ігри не можуть забезпечити студентів усіма необхідними знаннями, вони спонукають їх до пошуку потрібної інформації, стимулюють до самоаналізу,

вчать сприймати конструктивну критику, покращують комунікацію між студентами та зменшують домінуючу роль викладача.

Висновки до розділу I

Підсумовуючи, слід зазначити, що зміст і стратегія професійної діяльності викладачів вищої школи залежить від соціокультурних умов, в яких функціонує система вищої освіти, та від освітніх завдань, пов'язаних з якістю професійної підготовки фахівців на конкретному етапі суспільного розвитку. Провідні тенденції розвитку системи вищої освіти визначають необхідність якісних змін у професійній підготовці та окреслюють сучасні вимоги до особистості викладача вищої школи. На основі аналізу психолого-педагогічної літератури дійшла до висновку що професійна діяльність – це трудова діяльність, та своєрідна реальність, що створюється конкретними суб'єктами праці, які мають до неї безпосереднє відношення.

Необхідно удосконалити професійну підготовку майбутніх викладачів і посилити роль викладача в суспільстві. Одним із важливих чинників цього є визначення вимог до майбутніх викладачів, до їх професійної підготовки, яка повинна бути орієнтована на багатогранну майбутню професійну діяльність.

Професійна підготовка майбутніх викладачів повинна мати на меті не тільки засвоєння студентами сучасних знань із загально-професійних і фахових дисциплін, виховання високоосвіченої, культурної, гармонійно розвиненої особистості, а й пропагувати ідеї інклюзивної освіти, освіти в інтересах сталого розвитку, компетентнісного підходу, демократії, створення єдиної зони європейської освіти, толерантності. Важливими особливостями підготовки викладача є професійна вмотивованість, фундаментальність, методологічна обґрунтованість, професійна спрямованість підготовки студентів, багатофункціональність, комплексність за змістом, організацією, методикою та управлінням, емоційна насиченість та активізація самостійної пошуково-дослідницької навчально-пізнавальної діяльності студентів.

Педагогіка завжди намагалася відповідати вимогам прогресивного розвитку людини і суспільства.

Використання ділових ігор у навчальному процесі скорочує час, витрачений на вивчення теми, і дозволяє ефективно застосовувати навчальний матеріал. Це робить процес навчання більш творчим і захоплюючим.

Ділові ігри є аналогом професійної культури: чим складнішими вони є, тим глибшим є процес професійного розвитку учасників гри і тим багатшим є їхній потенціал як професіоналів. Захоплюючі ігри, які навчають принципам раціональної організації праці в професії та надають можливості для самовираження, стимулюють потребу в самостійності та активності, полегшують набуття професійних знань і навичок, сприяють системному і цілісному розумінню професії і, таким чином, демонструють всебічну безперервність навчання.

Включення ігор у професійну підготовку моделює творчий процес, створює сприятливі умови для розвитку творчих здібностей учнів та підвищує їх інтерес до самостійних досліджень.

РОЗДІЛ II ПРАКТИЧНА РЕАЛІЗАЦІЯ ВПРОВАДЖЕННЯ ДИДАКТИЧНИХ ІГОР В ПРОЦЕС ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ВИКЛАДАЧІВ

2.1. Характеристика ділових ігор як методу педагогічної діяльності майбутніх викладачів

Сучасна педагогіка обґрунтовує важливість і необхідність активних методів навчання. Це пов'язано насамперед із сучасними ідеологіями навчання, які проголошують, що студент визнається суб'єктом освітнього впливу. Активні методи навчання дозволяють студентам розвивати свій особистісний потенціал та професійні навички в аудиторії. Це відбувається завдяки тому, що майбутні фахівці залучаються до вирішення завдань, максимально наближених до їхньої професійної діяльності.

Активні методи навчання забезпечують удосконалення процесу навчання, заохочення студентів до творчої участі в навчанні та забезпечення їхнього зростання й особистісного розвитку на основі виявлення їхніх індивідуальних особливостей; розвиток здатності до рефлексії, що дає змогу студентам знайти свій індивідуальний стиль професійної діяльності, розвинути адекватну професійну й особистісну самооцінку, прогнозувати й аналізувати результати власної діяльності та підвищити рівень самоорганізації [81, С. 77 – 78].

Активні методи навчання можна поділити на дві групи: ігрові та імітаційні. До методів, відмінних від моделювання, належать проблемні лекції, проблемні активні практичні та лабораторні заняття, самостійне курсове та дипломне проектування, стажування, активні групові конкурси та олімпіади. Спільною рисою цієї групи є те, що вони зосереджені на вирішенні проблем та активізації пізнавальної діяльності студентів, водночас не імітуючи реальних ситуацій в умовних ситуаціях.

Імітаційні методи можна поділити на неігрові та ігрові. До ігрових методів належать ділові та рольові ігри. Існують різні види ігор, що використовуються для імітації: дидактичні, імітаційні, рольові, організаційні, операційні, ділові, управлінські та інноваційні. Такі ігри використовуються в нових сферах діяльності, імітаційних експериментах, як форма рольового навчання, в наукових дослідженнях і як вирішення навчально-виховних завдань, наприклад, Ю. Арутюнов, Н. Борисова, С. Колесніченко [1].

Ділові ігри виникли як інструмент прийняття управлінських рішень в умовах невизначеності та багатофакторності. Сьогодні ділові ігри використовуються як педагогічний прийом або один з методів інтерактивного навчання в університетському навчальному процесі, в соціально-психологічній освіті та на робочому місці для вирішення виробничих, соціальних і психологічних проблем. У будь-якому випадку, «ділова гра має дві сторони»: не тільки вирішується ігрове або професійне завдання, але й відбувається навчання та виховання учасників.

Ділові ігри функціонують як дидактичні засоби розвитку (теоретичного і практичного) професійного мислення, що виражається в умінні аналізувати виробничі ситуації і здатності суб'єктивно формулювати, вирішувати і обґрунтовувати нові професійні завдання для тих, хто навчається. Особливістю і перевагою ділових ігор як педагогічного методу є те, що вони активізують групові процеси шляхом повчального моделювання функціонально-рольових відносин реальної діяльності.

Метод ділової гри – це спеціально організована діяльність для застосування теоретичних знань на практиці.

Ділові ігри поєднують у собі навчальні та професійні елементи. Ділові ігри поєднують у собі навчальні та професійні елементи. Знання та навички в ділових іграх не є абстрактними, а набуваються студентами в конкретних професійних ситуаціях. Крім професійних знань, майбутні фахівці розвивають спеціальні компетенції, насамперед особливу взаємодію з людьми та управлінські навички, а також вміння вести за собою і слідувати

за собою. Навчання в ділових іграх спрямоване на розвиток комунікативних навичок. Це пов'язано з тим, що у взаємодії з товаришами майбутні фахівці вчаться встановлювати і підтримувати контакт, спрямовувати обговорення проблем у потрібне русло і встановлювати певний стиль взаємовідносин.

Ділові ігри також допомагають розвивати організаторські навички, такі як оптимізація розподілу завдань, організація роботи за планом і підготовка документів. Участь у ділових іграх розвиває культуру прийняття рішень, обмежує вираження емоцій і спонукає до стриманості в словах і діях. Оскільки ділова гра передбачає взаємодію між учасниками, кожен має можливість спостерігати за своїми товаришами, ідентифікувати себе з іншими та отримувати зворотній зв'язок щодо своїх почуттів і поведінки. Зворотний зв'язок допомагає студентам оцінити свої професійні та особистісні установки і поведінку [54, С. 133].

Участь студентів у ділових іграх значно полегшує процес самоусвідомлення та рефлексії. Адже студенти здебільшого знають, чого вони хочуть як майбутні професіонали. Тому ділові ігри можна використовувати для формування професійної мотивації та інтересів, розвитку системного мислення майбутніх фахівців, формування цілісного уявлення про майбутню професійну діяльність, виховання відповідального ставлення до професійних обов'язків та підвищення самосвідомості студентів. Значні ефекти ділових ігор досягаються не тільки за рахунок найбільш повного відтворення реальних ситуацій професійної діяльності, а й за рахунок повноцінної участі студентів в ігровій ситуації, посилення міжособистісного спілкування і наявності яскравих емоційних переживань.

Ділові ігри характеризуються:

- а) наявністю проблем, цілей і завдань;
- б) скороченням часу на набуття професійних умінь і формування навичок та компетенцій;
- в) розподілом і виконанням ролей;

г) наявністю послідовно розв'язуваних ситуацій, різноманітних ситуацій і різних етапів гри;

д) формуванням у студентів навичок самостійного прийняття рішень;

е) наявністю системи заохочень;

є) врахуванням можливих перешкод;

ж) об'єктивністю оцінки результатів гри [67, С. 209].

Існують такі особливості ділових ігор:

а) наявність різних моделей спілкування, які вибудовують систему професійної комунікації майбутнього фахівця;

б) наявність ролей та їх розподіл між учасниками;

в) всі учасники гри, які виконують ролі;

г) рольова спрямованість;

д) наявність спільних цілей для всієї групи студентів, які беруть участь у діловій грі;

е) альтернативність рішень та можливість діяти відповідно до обставин конкретної ситуації;

є) наявність системи групового та індивідуального аналізу результатів групової діяльності під час ділової гри;

ж) можливість управління груповою діяльністю;

з) можливість управління груповою діяльністю.

и) тривале залучення студента до процесу навчання;

і) можливість самостійного та творчого пошуку розв'язання проблемних ситуацій;

ї) наявність обов'язкової активізації мислення студента, про яку він часто не здогадується.

Перевагами ділових ігор є те, що:

1) ігри скорочують час, необхідний для накопичення професійного досвіду;

2) ігри мають професійний потенціал, оскільки дозволяють спробувати різні стратегії вирішення проблем;

3) знання в ділових іграх не відкладаються на майбутнє, не є абстрактними. Вони набуваються тільки в процесі знаннєвого супроводу ігрової поведінки учасників, в динаміці розвитку задуму ділової гри, у формуванні загальної картини професійної ситуації;

4) ігри дозволяють майбутнім фахівцям сформувати загальну картину своєї професійної діяльності в її динаміці;

5) ділові ігри дозволяють учасникам отримати соціальний досвід у таких сферах, як спілкування, прийняття рішень тощо.

Крім того, використання ділових ігор підвищує пізнавальну активність студентів, зокрема, оскільки вони стають більш зацікавленими в курсі в цілому і в проблемах, що моделюються в процесі. Дуже важливо, що процес ділової гри змінює ставлення майбутніх фахівців до конкретних ситуацій, які охоплюються діловою грою, та до людей, які відіграють певні ролі в грі. Особливо це стосується студентів, які обирають професію, спираючись на думки і погляди інших, недостатньо вмотивовані або не мають достатніх знань (чи мають викривлене уявлення) про свою майбутню професію.

Однак важливо розуміти, що ефективність ділових ігор залежить від кількох умов. По-перше, важливо включати ігрову діяльність протягом усього періоду навчання з метою розвитку майбутніх фахівців і розвивати їх від простого до складного на різних етапах навчання. Також важливо інтегрувати ділові ігри для сприяння інтеграції різних дисциплін. Це пов'язано з тим, що професійна діяльність – це синтез різних знань і навичок. Не менш важливо, щоб зміст ділових ігор був реалістичним, коли він базується на реальному прикладному матеріалі в конкретній установі, організації чи компанії.

Таким чином, майбутні фахівці можуть передбачити виклики, з якими вони зіткнуться у своїй майбутній професійній діяльності, та розробити алгоритми їх подолання. Для викладачів як розробників і користувачів ділові ігри є досить трудомістким видом навчання. Підготовка до їх проведення вимагає глибокого розуміння процесу навчання та психологічних

особливостей студентів, а також займає багато часу. Однак їх ефективність доводить, що ці витрати виправдані.

2.2. Педагогічні умови ефективного використання дидактичних ігор в процесі підготовки майбутніх викладачів

Невідповідність існуючого стану розвитку комунікативних навичок майбутніх викладачів потребам сьогодення, а також роль ділових ігор у цьому процесі визначили напрямок нашого дослідження. Слід зазначити, що ділові ігри спрямовані на розвиток вміння аналізувати та приймати рішення щодо конкретних практичних ситуацій, а також те, що в процесі гри розвивається творче мислення та відточуються навички асертивної комунікації.

Останніми роками ділові ігри широко використовуються в різних сферах вищої освіти. В основі ділових ігор лежить імітаційна модель, яка реалізується через дії учасників гри. Семінарські заняття з використанням ігрових технологій поглиблюють і закріплюють знання студентів та вдосконалюють їхні практичні навички.

Слід зазначити, що загалом ігрова діяльність виконує такі функції:

- комунікативну (пізнання діалектики спілкування),
- ігротерапевтичну (подолання труднощів, що виникають у різних видах життєдіяльності),
- діагностичну (сприяння самопізнанню),
- соціалізаційну (включення в систему соціальних відносин).

Ділові ігри дають можливість студентам активізувати власний творчий потенціал, не боячись невдачі. Учасники гри стають конкретними учасниками виробничих відносин, які складаються в колективі.

Отже, серед цих функцій, які виконують ігрові технології, важливе місце посідає розвиток комунікативної компетентності, про що зазначає Л.В. Барановська: «Комунікативна компетентність – це здатність до ефективного

спілкування, що дає змогу особистості в межах своєї компетенції та соціального статусу успішно функціонувати в даному суспільстві. Цілком поділяю думку, що саме рівень уміння взаємодіяти з людьми дає можливість функціонувати» [1, с.146].

Загальнодидактичні аспекти ігрового навчання розкриваються в роботі М.В. Краліна . Зокрема, автор виділяє такі характеристики ділових ігор:

- імпровізаційність та активна творчість,
- емоційність,
- суперництво,
- конкуренція,
- наявність прямих або непрямих правил, що відтворюють зміст гри,
- логічна послідовність розвитку гри. » [12].

Слід зазначити, що ділові ігри слід відрізняти від інших активних методів навчання та соціально-психологічних тренінгів. Дійсно, в цьому питанні існує велика плутанина. Іноді термінологія використовується ненавмисно, і різні методи, такі як групова дискусія, рольові ігри та ділові ігри, позначаються загальним терміном «ділові ігри». Складність полягає в тому, що не існує теоретичних критеріїв, на яких можна було б проводити порівняння.

Як зазначалося вище, ділові ігри характеризуються наявністю імітаційних моделей.

Коротко розглянемо структуру ділової гри (рис. 2.1)

	ІГРОВА МОДЕЛЬ				
	ігрові цілі	ролі і функції гравців	сценарій гри	правила гри	
Методичне					Технічне

забезпечення	педагогічні цілі	предмет гри	модель взаємодії гравців	система оцінювання	забезпечення
ІМІТАЦІЙНА МОДЕЛЬ					

Рис. 2.1. Структурна схема ділової гри

Основою ділових ігор є створення симуляції та ігрової моделі. Імітаційні моделі відображають вибрані фрагменти реальності, які також називаються прототипами або об'єктами моделювання, і задають суб'єктивний контекст професійної діяльності експерта в процесі навчання. Ігрова модель фактично є способом опису роботи учасників над імітаційною моделлю, яка передає соціальний контекст професійної діяльності експерта.

Ділові ігри, що використовуються викладачами у процесі розвитку комунікативних навичок майбутніх фахівців, виконують конкретні педагогічні завдання дидактичного та виховного характеру.

Зокрема, дидактичними завданнями ігор є:

- закріплення системи знань у сфері проектування ділових ігор,
- вдосконалення навичок прийняття рішень та розвиток комунікативних навичок студентів.

З іншого боку, дидактичні педагогічні цілі включають заохочення студентів до творчого мислення, вироблення установки на практичне використання ділових ігор і подолання психологічних бар'єрів у спілкуванні [29, С. 21].

Метою гри є розробка варіацій проектів ділових ігор та демонстрація прийомів створення ігрових контекстів.

Предмет гри – це предмет діяльності учасників гри, який у специфічній формі замінює предмет реальної професійної діяльності.

Сценарії – фундаментальний елемент ігрової процедури. Сценарій ділової гри – це словесний або графічний опис змісту гри, виражений в термінах характеру і послідовності дій гравців і викладача, який керує грою.

Сценарії відображають загальну послідовність проведення гри і вказують на основні етапи, операції та процедури. З практичного досвіду, сценарії ігор найдоцільніше представляти у вигляді блок-схеми.

Ролі та функції гравців повинні адекватно відображати «посадові інструкції» частин професійної діяльності, що моделюються в грі. Правила гри також відображають характеристики реальних процесів і явищ, які відбуваються в змодельованому прототипі реальності. Водночас правила гри повинні відображати той факт, що створена в грі модель і сама гра є спрощенням реальності.

Система оцінювання гри повинна, з одного боку, забезпечувати контроль якості прийнятих рішень з точки зору норм і вимог професійної діяльності, а з іншого – сприяти розробці ігрового плану навчальної діяльності.

Слід зазначити, що ділові ігри, будучи педагогічним процесом, відтворюють контекст майбутньої професійної сфери в його тематичному та соціальному аспектах. Такі ігри реалізують діалектичну модель професійної діяльності, а також є колективною формою навчальної діяльності. У процесі гри студенти засвоюють норми професійної та соціальної поведінки, принципи безконфліктного спілкування.

Моделюючи та імітуючи умови та динаміку взаємовідносин між студентами, ділові ігри виступають засобом актуалізації, застосування та закріплення знань і розвитку комунікативних навичок. Цей ефект досягається завдяки взаємодії учасників гри.

Таким чином, у ділових іграх реалізуються п'ять психолого-педагогічних принципів для досягнення їх освітніх цілей. А саме: імітаційне моделювання ситуацій, проблемність змісту, рольова взаємодія у спільній діяльності, спілкування через діалог та дуальний характер ігрової навчальної діяльності [78].

Коротко проаналізуємо ці принципи:

1. Принцип імітаційного моделювання передбачає розробку імітаційних моделей майбутньої діяльності в соціальній сфері та ігрових моделей професійної діяльності.

2. Принцип проблемності ігрового змісту означає, що предмет гри містить навчальну проблему, побудовану у вигляді системи комунікативних ігрових завдань, що включають певні протиріччя, які мають бути вирішені під час гри.

3. Принцип спільної діяльності ґрунтується на імітації професійного функціонування психолога через рольову взаємодію.

4. Принципи діалогу та взаємодії між партнерами є передумовами емпатії та вирішення проблем.

5. Принцип дуальності в ігровій навчальній діяльності зобов'язує викладачів включати в свої ігри ситуації, які допускають творчу ініціативу і в яких учасники можуть діяти свідомо.

Тому практичну діяльність з розробки ділових ігор слід починати зі створення двох моделей: імітаційної та ігрової. Імітаційна модель втілюється в таких компонентах, як мета, об'єкт гри, графічна модель взаємодії між учасниками та система оцінювання. Компонентами ігрової моделі є сценарій, правила, мета, а також ролі та функції гравців.

Творча активність людей у ділових іграх стимулюється значущістю їхнього «Я» та можливістю проявити у грі творчість, оригінальність, ерудицію та акторський талант. Іншими словами, успішна рольова гра дозволяє кожному студенту повною мірою самоствердитися.

Діяльність учасників гри оцінюється на трьох рівнях: діловому, комунікативному та етичному. Діловий рівень відображає ступінь підготовки студента, володіння матеріалом і знаннями. На комунікативному рівні враховується культура мовлення, лаконічність і логічність відповідей, тобто комунікативні якості мови.

Ділові ігри – найскладніша форма групової роботи. Як свідчить практика, погано підготовлені ігри приносять більше шкоди, ніж користі.

Широке використання ділових ігор дає можливість обмінятися думками, виявити розбіжності в трактуванні тих чи інших теоретичних положень та вдосконалити навички спілкування на психолінгвістичному рівні.

Використання ділових ігор у процесі навчання студентів має багато позитивних моментів:

- Підвищення інтересу до заняття і до проблеми, що моделюється та розігрується;
- Учасники гри розвивають навички прийняття конструктивних рішень;
- Підвищується самооцінка гравців;
- Реалізується системний підхід до вирішення проблем, оскільки процес прийняття рішень можна простежити в «стислому часі» від початку до кінця.

Доцільно розглядати ділові ігри як нетрадиційний, активний метод навчання.

- Студенти, які зазвичай віддають перевагу тиші, можуть вчитися активніше, беручи участь в іграх;
- Студенти відчують себе більш комфортно під час навчання, тому що вони більше не бояться негативних оцінок; і
- Покращуються комунікативні навички студентів, оскільки активні методи навчання дозволяють більше самовиражатися;
- Розвиток професіоналізму у студентів вже в університетській аудиторії;
- Розвиток багатьох ключових компетенцій студентів (наприклад, спільне прийняття рішень, творче професійне мислення);
- Розвиток мислення шляхом залучення студентів не лише до відтворення набутих знань, а й до застосування їх у практично-орієнтованій діяльності та до вирішення завдань, максимально наближених до професійних проблем.

Умови, за яких майбутні викладачі зможуть реалізовувати навчання з використанням ділових ігор, а також інтерактивне навчання, мають бути побудовані на засадах освітнього процесу.

У літературних джерелах значення цього терміна трактується як:

- 1) умови, необхідні для здійснення чого-небудь;
- 2) особливості дійсності, в якій відбувається або здійснюється щонебудь [32, С. 126].

У загальному визначенні поняття «педагогічні умови» – це умови, за яких процес навчання є ефективним [54, С. 99]. Перекладаючи значення терміну «умови» на педагогічну діяльність викладачів і студентів, ми будемо говорити про педагогічні умови підготовки майбутнього викладача до впровадження інтерактивного навчання. Під педагогічними умовами ми розуміємо як середовище, в якому організовується і здійснюється робота з формування готовності майбутніх викладачів. Отже, до цієї категорії належить усе, що реалізується під керівництвом викладачів та впливає на набуття студентами інтерактивних умінь і навичок. На педагогічні умови завжди впливають зовнішні та внутрішні чинники. До зовнішніх факторів належать, наприклад, особливості організації навчального процесу, зміст навчальних матеріалів, побудова взаємодії між учасниками навчання тощо, а до внутрішніх – рівень професійної мотивації студентів, потреба у самовдосконаленні, їхні нахили, уподобання та зацікавленість у професійному розвитку. Тепер визначимо педагогічні умови, які можуть позитивно вплинути на досліджуване нами явище, а саме на підготовку студентів до майбутньої професії. Аналізуючи педагогічні дослідження та власний досвід, відзначимо, що за умови організації дидактичних ігор таким чином, щоб зміст гри вимагав розумової діяльності учасників, активізував їх пізнавальну діяльність; ігрова діяльність була б раціональною, тобто відповідала би почуттю міри; ділову гру обов'язково треба закінчити під час заняття і підвести підсумки, у такому випадку вона матиме позитивний результат.

Конкретними компонентами готовності до використання інтерактивних технологій було визначено мотиваційно-ціннісний (орієнтації, установки та особистісні цілі), когнітивний (знання, уявлення) та операційний (уміння та

навички). Мотиваційно-ціннісний компонент включає в себе різні цілі та завдання навчальної діяльності в цілому. А саме, від головної мети формування всебічно і гармонійно розвиненої особистості до конкретного завдання формування особистісних якостей та їх елементів. Тому для забезпечення формування підготовки, яка є складовою мотиваційно-ціннісної сфери викладачів, необхідно наповнити афективно-ціннісну сферу освітнього процесу відповідною інформацією, способами навчальної діяльності, формами спілкування тощо, які є мотивацією студентів до професійної інтерактивної діяльності, їх інтересом до неї та позитивним особистісним ставленням до неї. та позитивне особистісне ставлення до інтерактивного навчання, готовність до накопичення відповідного педагогічного досвіду, тобто можливість формувати мотивацію до досягнення цілей навчання, визначених актуальним завданням.

Вивчення витоків проблеми ефективності засвоєння знань стосовно інтерактивних технологій дозволяє представити досягнення результатів навчання в процесі передачі та розуміння навчальної інформації. В освітніх процесах джерелом інформації прийнято вважати викладача, а одержувачем – студента. Інтерактивна система навчання – це алгоритм, який реалізує і контролює передачу відповідної навчальної інформації, повідомлень і дій між суб'єктами навчання. При цьому на процес передачі та засвоєння знань позитивно впливають характеристики навчальної мотивації та залежать від особистих якостей того, хто навчається. База знань того, хто навчається, послідовно і свідомо створюється за аналогією зі знаннями суспільства. Вона процесуально і функціонально пов'язана з вихідними цінностями суспільства, які накопичуються в певному напрямку. Така база формується за допомогою педагогічної системи та спільної діяльності студентів та викладачів, які інтерпретують знання, а також надають їм морально-етичного значення. Тому першочерговою умовою формування готовності майбутніх викладачів до використання інтерактивних технологій є створення особливого, емоційно-позитивного середовища під час навчання,

орієнтованого на зростання інноваційного потенціалу майбутніх викладачів особливо навколо питання оволодіння інтерактивними технологіями. Це відображає загальну мету навчання і характер того, що досягається в процесі виконання кожного завдання, а також сприяє глибокому розвитку професійних інтересів і проблем студентів.

Отже, для забезпечення формування когнітивного компонента підготовки студентів, необхідно добирати та структурувати навчальні матеріали таким чином, щоб вони містили необхідну інформацію, яка дасть змогу студентам розвивати свою компетентність як майбутніх інтерактивних учителів, спираючись на якісно набуті знання та сформовані уявлення.

Формування когнітивного компонента та впровадження ділових ігор в навчальній процес не можливий без сукупності наступних факторів, які сприяють активізації навчально-педагогічної діяльності майбутніх викладачів:

- наявність сукупності ділових ігор;
- можливості впровадження спецкурсу « Ділові педагогічні ігри в курсі педагогіки» та визначення його місця в структурі навчального плану факультетів;
- наявність методичного забезпечення, а саме: схеми, графіки, таблиці, додаткова література;
- володіння методикою організації та проведення ділової гри;
- активна творча позиція;
- дотримання правил та етапів гри;
- відповідність гри тематиці та дидактичним цілям.

Теоретичні знання завжди мають «модельний» характер, і студенти (а також викладачі) завжди повинні розуміти основні вимоги:

- співвідношення між знанням та істиною, між апріорною недостатністю педагогічного знання та ступенем удосконалення практичних фактів і тверджень;

- оцінка ступеня достовірності різних категорій наукового знання;
- визначення достовірності та обґрунтованості визначення надійності та обґрунтованості критеріїв оцінювання різних аспектів і характеристик знань, умінь і навичок;
- виявлення і розуміння співвідношення і зв'язків між поняттями і явищами, що пропонуються викладачем у процесі викладання матеріалу, і конкретними порівняльними прикладами, розробленими і апробованими учнем.

Такі положення можна представити як деякі з висхідних теоретичних засад системної перспективної моделі «викладач – інтерактивна технологія – студент» + «студент – знання інтерактивної технології – викладач». Таким чином, другою педагогічною умовою формування є вищезазначені фактори, які сприяють активізації навчально-педагогічної діяльності майбутніх викладачів [36, С. 12].

Наступним компонентом готовності є діяльнісно-операційний. Його структурними елементами є відповідні вміння та навички. Це і здатність застосовувати інтерактивні форми і методи організації навчально-пізнавальної діяльності студентів у професійній діяльності, і здатність послідовно та ефективно реалізовувати всі елементи технології, зокрема проєктивно-конструктивний, комунікативний, дидактичний та організаційний. Це пов'язано з тим, що організація навчання відображає взаємодію, співпрацю, організацію та управління навчальним процесом між студентом і викладачем, а також орієнтована на заплановані результати (досягнення цілей і завдань навчання). Тому орієнтація навчального процесу на підготовку майбутніх викладачів до інтерактивного викладання вимагає, як уже зазначалося, відповідних змін в організації навчання.

Ефективність використання ділових ігор на різних етапах заняття різна. Так, під час засвоєння нових знань можливості дидактичної гри значно поступаються традиційним формам навчання. Тому ігрові форми проведення занять частіше використовують для перевірки результатів навчання,

формування у студентів професійних умінь та навичок. Визначення місця дидактичної гри у структурі заняття та поєднання елементів гри і навчання залежить від правильного розуміння педагогами функцій дидактичних ігор та їх класифікації (навчальні, контрольні, узагальнюючі), від вміння використовувати їх відповідно до дидактичних завдань заняття.

Організація дидактичних ігор вимагає такого:

- правила повинні бути зрозумілими для всіх учасників;
- треба, щоб зміст вимагав розумової діяльності учасників, активізував їх пізнавальну діяльність;
- дидактичний матеріал, що використовується, має бути зручним;
- облік результатів варто вести у відкритій, зрозумілій формі;
- якщо під час заняття використовують декілька ігор, то чергують легкі і більш складні за змістом;
- ігрова діяльність має бути раціональною, тобто відповідати почуттю міри;
- гру обов'язково треба закінчити під час заняття і підвести підсумки, адже тільки у такому випадку вона матиме позитивний результат.

Якщо дидактичні ігри допомагають засвоїти навчальний матеріал, то творчі спрямовані на розвиток у студентів творчого потенціалу, оволодіння прийомами та засобами творчої діяльності. Під час творчої гри вирішують творчу задачу, формують одне або декілька адекватних задумів її вирішення. Ігрова форма вирішення творчих задач має значні переваги: цікавість, підвищення пізнавальної мотивації, змагальність і співробітництво; надає можливості для розвитку творчих здібностей особистості. Творча гра поєднує у собі ігрову, навчальну та професійну діяльність, що виражається у співвідношенні творчого і достовірного. Достовірною є задача, яку потрібно вирішити, засоби та прийоми її розв'язання, спілкування між учасниками під час гри, емоції. Виконання ролі – творчий процес. У будь-якій творчій грі розподіл і виконання ролей найбільш значний та складний психологічний етап.

Творчі ділові ігри містять значні можливості для самовираження людини через роль. Виконуючи ролі, студенти перебувають у творчому пошуку, знаходять принципове вирішення творчих завдань. Одним з найважливіших психолого-педагогічних принципів є гнучка зміна ролей, яка дозволяє навіть під час вирішення однієї задачі спробувати виконати декілька ролей. Роль допомагає глибоко осмислювати задачу, формує способи її постановки та вирішення. Гнучка зміна ролей допомагає кожному із учасників гри випробувати всі точки зору, рівні та підходи до вирішення ігрового завдання і, як наслідок, до глибокого розуміння суті та методів творчості [43].

Вершиною еволюції ігрової діяльності є сюжетна або рольова гра (уявна ситуація за термінологією Л.С. Виготського) [45, с. 5]. Специфіка рольової гри в тому, що умови і способи розвитку ситуації, яка моделюється, є відносно нестандартними. Ці ігри дають простір для творчої уяви, дозволяють студентам розвивати ситуацію залежно від особистісних можливостей, від наявного досвіду, від якостей виконавця ролі. Рольова гра сприяє актуалізації цих якостей, стимулює гармонійний розвиток особистості. В останні десятиліття популярними стали рольові ігри (лат. *simulare* – прикидатися), у ході яких студенти відтворюють ситуації реального життя та порівнюють свої дії з діями інших людей (фахівців) [44].

Запровадження ділових ігор у навчальному процесі вирішує такі завдання: розвиває практичне мислення студентів, уміння аналізувати ситуацію, приймати конструктивні рішення; змістом ділових ігор є імітація умов певних ситуацій, її динаміки, а також діяльність і взаємовідносини зайнятих в цьому особистостей; виконуючи вимоги гри, її учасники переймають професійні норми спілкування [60, с. 34]. Ділова гра сьогодні – це імітація професійної діяльності. Характерні ознаки ділових ігор наступні: наявність проблеми, мети, завдань; скорочення масштабу часу; розподіл та розігрування ролей; наявність ситуацій, що послідовно розв'язуються, кількох ситуацій; кількох етапів гри; формування самостійних рішень

студентів; наявність системи стимулювання; врахування можливих перешкод; об'єктивність оцінки результатів гри; підбиття підсумків. Гра – це унікальний механізм акумуляції і передачі людиною набутого досвіду. У грі актуалізується, знаходить своє поведінкове виявлення активна позиція її учасників. Гра як метод побудови навчального процесу з метою освоєння соціальної реальності містить наступні компоненти: ігрові ролі і їх прийняття, побудова за визначеними правилами ігрової дії, моделювання ігрового процесу і емоційного напруження (технологія гри). Головним компонентом гри виступає роль і її сприйняття. Прийняття ролі здійснюється на когнітивному, емоційному і поведінковому рівнях. Вони реалізуються через присвоєння зовнішніх рис і норм поведінки, а також задач, притаманних ролі, її виконанню [36, С. 157].

У діловій грі поєднуються два різних принципи навчання: принцип моделювання майбутньої фахової діяльності і принцип проблемності. У діловій грі процес вирішення задачі є пошуковим, дослідницьким. Вимоги до навчальних ігрових задач зводяться до таких: – задача повинна бути актуальною, для її вирішення потрібні базові знання, уява і творчі здібності студентів. – задача повинна бути достатньо складною, але доступною для вирішення, вона повинна спонукати до використання наявних знань і пошуку нових принципів, фактів, методів вирішення. Повторне проведення однотипних ігор розвиває в студента потрібні навички. В даний час розробляються навчальні ділові ігри з проблемних ситуацій. Найбільш сприятливі умови для застосування навчальних ігор – завершальний етап академічного навчання, тому що студенти старших курсів уже мають визначений рівень знань і вміють самостійно працювати. Спеціалізація навчання відкриває нові можливості в плануванні та організації проблемної ситуації при вирішенні навчальних задач. Можна будувати навчальні ігри з моделюванням пошуку рішення комплексних задач студентами різноманітних фахів.

Використання ділових ігор при вивченні іноземної мови, зокрема, сприяє розвитку комунікативного розвитку особистості, як майбутнього фахівця. У центрі ігрового моделювання майбутньої фахової діяльності надається побудова імітаційної моделі, що одночасно втілює найбільш характерні ознаки і властивості реального об'єкта і найбільш повно відображає істотні сторони досліджуваних дисциплін. Діяльність викладача в навчальній грі зводиться до її координування, організації і керівництва.

Мета ігрової діяльності студентів триєдина: одержання знань і навичок для майбутньої фахової роботи; оцінка себе в ролі, що виконується; перемога в змаганні. За існуючими на сьогоднішній день класифікаціями дидактична гра належить до типу штучних ігор, відноситься до класу результативних і є видом імітаційних ігор. Імітаційні ігри являють собою імітації реальних моделей (об'єкт гри), а також реальної діяльності (предмет гри) в активних системах. Дидактична імітаційна гра – це імітація реальної системи навчального процесу (або окремих його циклів) з урахуванням особливостей діяльності навчальних процесів.

Дидактична гра передбачає чітку педагогічну спрямованість ігрової діяльності на досягнення мети навчання і виховання. Гра має свою мету, засоби її досягнення, свій процес проходження. Цілі будь-якої гри визначаються її двоїтим характером: з одного боку, учасники гри поставлені перед необхідністю діяти відповідно до вимог реальної ситуації, з іншого боку – вони повинні реалізувати ігрові функції. Мистецтво учня полягає в умінні опанувати навичками двопланового поведіння [28].

Ігрові дії визначаються цільовим аспектом гри. Вони можуть задаватись по-різному: сценарієм, ведучим гри, нормативними документами або ж формуються самими гравцями відповідно до їх власного бачення ситуації і поставленими перед ними цілями. Організація та проведення ділової гри – дуже тривалий і трудомісткий процес. Він полягає у створенні ігрової імітаційної моделі, визначенні мети, предмета гри та етапів її проведення, створенні сценарію, графічної моделі взаємодії учасників,

визначенні правил гри та системи оцінювання учасників. Організатори гри можуть витратити багато часу на втілення її у навчальний процес, але варто байдуже поставитись до основних її виконавців, не врахувати їх індивідуальні особливості, погляди на свою майбутню професійну діяльність, взаємостосунки студентів у групі і гра перестає бути грою.

Успіх використання ділових ігор на заняттях залежить від правильного вибору потрібної форми гри з відповідної тематики, що вивчається, правильного відбору завдань, від чіткого добору завдань, розподілу обов'язків між учнями з урахуванням їхніх індивідуальних особливостей.

В умовах модернізації сучасного суспільства одним із пріоритетних завдань вищої освіти є підготовка фахівців нового типу – не просто робочої сили, а цілеспрямованої, освіченої, високоморальної, соціально активної, вузькоспеціалізованої робочої сили, що охоплює весь спектр фізичних, інтелектуальних та ділових навичок і функцій. Це необхідно для того, щоб вони були здатні задовольнити потреби суспільства.

Сьогодні заклади вищої освіти є основою соціально-економічного розвитку суспільства, базою науково-технічного прогресу, багатьох сфер діяльності держави та засобом формування конкурентоспроможної особистості. Використання сучасних освітніх технологій, заснованих на активних методах навчання, розглядається в науково-педагогічній літературі як один з найважливіших засобів підвищення їх ефективності. Існує широкий спектр методів, серед яких вирішення проблемних ситуацій, дискусії, круглі столи, мозкові штурми [57, С. 55].

Особливе місце серед них займають ігрові методи, зокрема ділові ігри [37, С. 132]. Незалежно від того, для чого вони використовуються – для навчання чи вирішення реальних наукових, виробничих або організаційних проблем, ділові ігри дають змогу фахівцям навчатися і максимально розвивати свої навички та функції. Їх використання фокусується на колективному, відкритому обговоренні проблем, інтенсивній взаємодії, активному обміні ідеями між учасниками, правильному розумінні змісту

теми, що вивчається, і розвитку релевантності з життям і професійною практикою.

Ділову гру можна розглядати як імітацію реальної діяльності фахівців у спеціально заданих навчально-професійних ситуаціях. Вона слугує засобом і методом підготовки та адаптації до професійної діяльності та соціальних контактів. Відмінність ділових навчальних ігор від традиційних методів навчання полягає, перш за все, в тому, що в іграх відтворюються основні закономірності професійної діяльності та професійного мислення в спеціально організованій навчальній взаємодії [30, С. 74-75].

Після ретельного аналізу великої кількості наукових джерел було зроблено такі висновки

1. інтегровані ділові ігри – це психолого-педагогічні, дидактичні та технічні явища, які виражаються в імітації навчальних, пізнавальних і практико-орієнтованих ситуацій в ігровій формі

2. ділові ігри в системі підвищення кваліфікації викладачів вищої школи характеризуються складністю дидактичних завдань, що вирішуються під час гри, інтеграцією навчальних дисциплін (курсів, модулів, тематичних розділів), етапністю організації та змісту гри, органічною єдністю всієї ігрової складової

3. ігрове навчання дозволяє використовувати всі рівні засвоєння знань. Від репродуктивної діяльності, через трансформацію, до творчо-пошукової.

Тому однією з найважливіших переваг ділових ігор є те, що вони дають можливість безпосередньо пов'язати теорію і практику, сприяючи формуванню професійних знань і практичних навичок. Водночас ігри асоціюються з позитивними емоціями і таким чином підвищують інтерес до предмета вивчення.

2.3. Реалізація впровадження дидактичних ігор в процес підготовки майбутніх викладачів

Інтенсивний розвиток українського суспільства висуває певні вимоги щодо освітньої і професійної кваліфікації працівників, задіяних у різних галузях виробництва. Основною рисою випускника закладу вищої освіти будь-якого профілю має бути його конкурентоспроможність, що передбачає не лише володіння теоретичними знаннями, а й здатність застосовувати набуті знання на практиці, високий рівень загального розвитку, володіння комунікативними навичками, уміння мислити цілісно, критично і нестандартно, приймати самостійні рішення й адаптуватися в мінливих умовах, виявляти творчий підхід до розв'язання тих чи тих проблемних виробничих ситуацій. Вироблення цих умов сприятиме застосування в освітньому процесі новітніх інноваційних технологій навчання та ігрових технологій навчання [12, С. 84-86].

Під час педагогічної практики у закладі вищої освіти, а саме в Одеському національному університеті ім. І.І. Мечникова в студентів 1-го курсу факультету психології та соціальної роботи я проводила дидактичні ігри з елементами тренінгу, за темою: «Жив був впевнений в собі педагог».

У процесі впровадження ігрової технології навчання я забезпечила психологічну підготовку всіх учасників ділової гри відповідно до конкретного змісту самої гри, а також можливість вживати творчі елементи під час її проведення. Я намагалась виступати не тільки у ролі керівника гри, але й у ролі партнера, коректора та консультанта в процесі її проведення. Ділова гра мала декілька етапів:

1. створення ігрової атмосфери (на цьому етапі ми разом зі студентами визначили основне завдання гри, також здійснили психологічну підготовку, та налаштувались на діяльність);

2. наступним етапом є організація ігрового сюжету (проведення інструктажу роз'яснення правил і вимог гри учасникам і розподіл ролей серед них);

3. проведення гри (результати якої ми намагались вирішити поставлене перед нами завдання);

4. підведення підсумків (аналіз ходу та підсумків гри як учасниками, так і педагогом).

Використовуючи ділові ігри в процесі навчання я зробила висновок що гра ні в якому разі не терпить примусу і є процесом суто добровільним. Гравці не ставлять перед собою ніякої дидактичної мети і завдань, їх цікавить тільки ігровий результат. Тому на занятті з використанням ігрових технологій навчання в навчальній аудиторії присутня тільки одна людина, що чітко уявляє, для чого все це почато – викладач. Ця обставина й визначає педагогічні принципи впровадження ігрової діяльності у навчальний процес.

Отже, використання ігрових технологій навчання, а саме пізнавальних (дидактичних) ігор – це спеціально створені ситуації, які моделюють реальність, з якої студентам пропонується знайти вихід. Пізнавальний інтерес втримується завдяки грі, в якій студент виступає активним учасником.

Навчальні ігри використовуються як допоміжний засіб, доповнення до теоретичного та практичного матеріалу. Виходячи з методів, цілей та особливостей навчальних ігор рекомендовано застосовувати їх наступні різновиди: імітаційні ігри задля формування певних мовних навичок– професійного спілкування та взаємодії в рамках означених тем. Учасники гри використовують отримані практичні навички, моделюючи тематичну професійну ситуацію; сюжетно-рольові ігри пов'язані з конкретною життєвою ситуацією в рамках будь-якої теми професійного спілкування. Гра в цьому випадку нагадує театральну постанову, де кожен учасник виконує конкретно визначену роль [5, С. 188].

Для підвищення ефективності використання ігрових технологій навчання, сама технологія ділової гри повинна відповідати певним вимогам:

1. гра має відповідати цілям навчання;
2. імітаційно-рольова гра повинна мати безпосереднє відношення до практичної педагогічної (психологічної) ситуації.

У цих творчих іграх сюжет – це форма інтелектуальної діяльності, тому у цьому випадку велике значення відіграє підготовка учасників і розробка сценарію гри. Завершуючи аналіз використання навчальних ігор у педагогічному процесі, треба зазначити, що вони навчають студентів виконувати різні функціональні ролі, оцінювати свої амбіції та можливості, приймати вірні рішення, порівнювати свою думку з думками та поглядами інших. Найактивніше використання ігрової діяльності в освітньому процесі просто необхідне; її використання дає змогу успішно формувати і закріплювати позитивне ставлення студентів до навчальної праці. Під час використання ігрових технологій навчання на лекційних, практичних, семінарських заняттях, сприяє тому, що студенти стають психологічно розкуті, що сприяє вияву їхніх творчих здібностей, нівелює негативне ставлення до об'єктивно складної навчальної праці. Позитивний досвід хочеться повторити на вищому рівні складності завдань. При цьому непомітно для себе студент «втягується» у ситуацію, пізнає її радість. Усвідомлення «я це можу» зміцнює впевненість у собі й породжує потребу «мені це необхідно, цікаво і зовсім не страшно» [43, С. 211].

Отже, впровадження ігрових технологій навчання у освітньому процесі закладу вищої освіти створює мотивацію, близьку до природної, збуджує інтерес, підвищує рівень навчальної праці, розвиває комунікативні навички. Порівняно з іншими формами навчання й виховання, перевага гри полягає в тому, що вона досягає своєї мети непомітно для студента, тобто не потребує ніяких способів насильства над особистістю студента.

Навчальні ігрові програми в комплексі з технічними засобами навчання вирішують проблеми:

- збудження і підтримки інтересу до навчання;
- здобування знань за рахунок власних зусиль в процесі– захоплюючого змагання з машиною (в даний момент з комп'ютером);
- оперативного контролю і корекції якості навчання.

За допомогою ігрових технологій навчання можлива компенсація наступних недоліків традиційного навчання. Для традиційного навчання, перш за все, властивим є пасивний характер засвоєння знань більшістю студентів, адже педагог виконує роль передавача інформації. Це веде до формального засвоєння знань і не дає розвиваючого результату. Крім того, засвоєння готових істин і розпоряджень формує тип особистості, яка звикає підкорятися, а не тип вільної особистості, яка усвідомлює відповідальність за свій вибір, свої дії.

Другою особливістю використання ігрових технологій навчання є переважно вербальний характер. Тому воно ефективно лише для тих студентів, у яких розвинуто абстрактне мислення.

Студенти з наочно-образним і критичним мисленням відчувають великі труднощі в навчанні. До того ж вербальний характер навчання недостатньо розвиває емоційну сферу, почуття студентів. Але ж відомо – інформація, яка не зачепила почуттів, не стає переконанням, не проявляється ні в поведінці, ні в професійній діяльності.

Третя особливість впровадження ігрових технологій навчання – це масовість. Викладач працює з усіма студентами (з масою) і з кожним, але при цьому рідко використовується колектив (гуманне співтовариство) як засіб розвитку особистості. Однак, справжній цілісний розвиток індивідуальності можливий лише у спільності людей – колективі. Його гуманність і організованість забезпечує кращі умови для розвитку кожної особистості. Завдяки впровадженню в освітній процес ВНЗ ігрових технологій навчання вдається уникнути вказаних недоліків традиційного навчання. Це забезпечують такі особливості ігрових технологій навчання як навчання в

діяльності, організація кооперативної та колективної діяльності мислення та використання групи як засобу розвитку індивідуальності [57].

Спеціально організована навчальна діяльність розвиває у студентів вміння спілкуватися, мислити, розуміти явища, здатність до рефлексії й практичної дії. За допомогою рефлексії знання краще узагальнюються, закріплюються в схемах і знакових формах, переходять із зовнішнього плану у внутрішній план дії студентів. Використання групи (колектив є вищою формою розвитку групи) як засобу розвитку студента вимагає від викладача знання законів колективної діяльності, механізмів формування групи (команди), принципів вияву лідерів, траєкторій життєдіяльності референтних груп, наукових основ гармонізації групових і індивідуальних інтересів тощо.

Сьогодні ігрові технології навчання повертаються у вищу школу зважаючи на такі обставини. По-перше, вища школа прагне демократизувати навчання (відповідно до процесів, що відбуваються в суспільстві). По-друге, в Україні, що слід відзначити, створюється атмосфера пошуку нових підходів, новацій у сучасній освіті. По-третє, успішне застосування даних технологій у освітньому процесі може забезпечити розробленість у психолого-педагогічній науці питань діяльності груп, механізмів рефлексії тощо.

Впровадження ігрових методів навчання, або рольових ігор, характеризується наявністю виклику або проблеми та розподілом ролей між учасниками для її вирішення. Ділові ігри, з іншого боку, є моделюванням реальних механізмів і процесів. Це форма відтворення реального і соціального змісту будь-якої реальної діяльності (професійної, соціальної, політичної, технічної тощо). Необхідні знання набуваються учасниками гри в процесі формування загального уявлення про ту чи іншу ситуацію в реальності в ході інформаційної підтримки дій учасників гри. Методики аналізу та вирішення конкретних ситуацій, пізнавально-дидактичні ігри, рольові та ділові ігри потребують поетапної підготовки студентів до їх проведення. Починати слід з аналізу та розв'язання конкретних ситуацій, в

яких вже задані моделі об'єктів і зв'язків у готовому вигляді. Наприклад, для аналізу конкретної ситуації візьміть реальну життєву ситуацію, яка призвела до певного результату (позитивного чи негативного) [23, С. 142].

Студенти повинні виявити проблему, сформулювати її та визначити, які були умови, які заходи були обрані для вирішення проблеми, чи були вони доцільними і чому. При цьому аналізуються вже зроблені дії. Ситуаційний підхід полягає в тому, що ми беремо невирішену ситуацію і не лише формулюємо проблему, але й працюємо в групах, щоб знайти варіанти її вирішення. Після цього відбувається «захист» рішення та групове обговорення. Пізнавальні ігри вже можуть містити елементи рольових ігор. Студенти, які отримали досвід рольових ігор, можуть бути підготовлені до ділових ігор [54, С. 14-18].

Таким чином, для того, щоб студенти, які беруть участь в іграх, могли діяти компетентно, необхідно організувати систему імітаційних методів для конкретних тем, вивчаючи матеріал не тільки через пізнавальні, рольові та ділові ігри, а й через аналіз та вирішення ситуацій.

Слід зазначити, що в багатьох випадках викладачі використовують методи навчання лише як засіб стимулювання інтересу студентів до процесу навчання в силу їх специфіки, не усвідомлюючи їх внутрішньої і особливої цінності для загального розвитку особистості в порівнянні з традиційними методами навчання. Слід зазначити, що використання імітаційних методів навчання не є гарною ідеєю. З цієї причини використання імітаційних технологій навчання часто є спонтанним, безсистемним і навіть ситуативним. Таке позиціонування не дозволяє ефективно використовувати ці технології для вирішення завдань розвивального навчання, які не можуть бути реалізовані за допомогою традиційних методів навчання.

Оскільки ігрові технології навчання є дещо новими для української вищої освіти, в процесі їх застосування виникають різноманітні проблеми та труднощі. Завдання пошуку оптимальних варіантів і моделей ігрової взаємодії стосовно ситуації, що склалася у вищій освіті України, є

надзвичайно важливим. Поширення ігрових технологій навчання вимагає розробки концепцій, які можуть слугувати основою для проектування нових навчальних ігор і водночас описувати характеристики гри як особливого виду навчальної діяльності. Ігри часто сприймаються як такі, що імітують певну діяльність, в яких учасники грають певні ролі і які проводяться за чітко визначених умов або запропонованих ситуацій. Звісно, в таких випадках термін «гра» вживається в інсценізованому або театральному сенсі.

Розвиваючись і вдосконалюючись, ігровий метод навчання може вийти за свої рамки і стати методологією, якщо проблема, що вирішується, виявляється важливою для сфери діяльності. Це стосується, наприклад, складних ігор, які є довготривалими та залучають велику кількість учнів. Поняття «прийом» визначається як відносно завершений елемент технології, щось закріплене в загальній або особистісній педагогічній культурі, спосіб дії в конкретних умовах. Коли прийом послідовно пов'язується з вирішенням конкретного завдання, він стає навичкою, більшість з яких відносно прості. До ігрових прийомів належать способи поділу учнів на малі групи (наприклад, за інтересами, за допомогою лотереї, в алфавітному порядку, за рівнем підготовки), процедури обговорення отриманої інформації, способи прийняття рішень і стимулювання діяльності. Жоден з цих методів не пов'язаний з конкретним навчальним завданням. Вони є елементами, які легко і природно можуть бути інтегровані в будь-яку іншу методику (наприклад, екологічні ігри, правові практикуми, моделювання економічних і політичних ситуацій, проведення тестів, вікторин і т.д.) [62, С. 66].

Ігрова технологія – це низка дій та операцій, які передбачають вибір, розробку та підготовку гри, залучення учнів до ігрової діяльності, проведення самої гри та підбиття підсумків. Ігрові технології навчання вигідно відрізняються від інших методів навчання тим, що дозволяють учням брати особисту участь у процесі гри і дають їм можливість певний час пожити в професійних і побутових умовах, наближених до реальних.

Слід підкреслити, що ігрові методи навчання не замінюють традиційні, перевірені багаторічним досвідом, а доповнюють їх, розширюючи методичний арсенал викладача і сприяючи більш ефективному досягненню цілей і завдань як окремих уроків, так і курсу в цілому. Нижче наведено деякі з найважливіших аспектів методів викладання, що використовуються у вищій освіті. У вищій освіті використовуються різні методи навчання, але пріоритет надається активним методам набуття знань, навичок і компетенцій, а також навчанню студентів працювати з науковою літературою та довідковими матеріалами [16, С. 33-35].

Ефективність системи освіти значно підвищується, якщо завдання, зміст і методи навчання взаємопов'язані в усіх організаційних формах системи освіти і якщо студенти активно використовують знання і навички, отримані на заняттях.

Висновки до розділу II

Ділові ігри можна використовувати для формування професійної мотивації та інтересу, розвитку системного мислення майбутніх фахівців, донесення загальної картини майбутньої професійної діяльності, розвитку у студентів відповідального ставлення до професійних обов'язків та самосвідомості.

Ми зуміли теоретично обґрунтувати педагогічні умови ефективного використання дидактичних ігор в процесі підготовки майбутніх викладачів, та проаналізувавши педагогічні дослідження та власний досвід, відзначили, що за умови організації дидактичних ігор таким чином, щоб зміст гри вимагав розумової діяльності учасників, активізував їх пізнавальну діяльність; ігрова діяльність була б раціональною, тобто відповідала би почуттю міри; ділову гру обов'язково треба закінчити під час заняття і підвести підсумки, у такому випадку вона матиме позитивний результат. Дійшли до висновку що найголовнішим в підготовці майбутніх спеціалістів є

створення особливого, емоційно-позитивного середовища під час навчання, орієнтованого на зростання інноваційного потенціалу майбутніх викладачів особливо навколо питання оволодіння інтерактивними технологіями. Це відображає загальну мету навчання і характер того, що досягається в процесі виконання кожного завдання, а також сприяє глибокому розвитку професійних інтересів і проблем студентів. Також необхідно добирати та структурувати навчальні матеріали таким чином, щоб вони містили необхідну інформацію, яка дасть змогу студентам розвивати свою компетентність як майбутніх викладачів, спираючись на якісно набуті знання та сформовані уявлення.

Ігрова технологія – це така організаційна форма педагогічного процесу, яка здатна органічно впливати на особистісний і професійний розвиток практично всіх здобувачів освіти. Розвиваючий ефект ігор залежить від сприятливої атмосфери, в якій перебувають учасники. Перш за все, ігри – це чудова можливість для позитивної особистісної взаємодії та самовизначення.

Значний ефект ділових ігор досягається не тільки за рахунок відтворення максимально можливих реальних ситуацій професійної діяльності, а й за рахунок повного залучення студентів в ігрову ситуацію, поліпшення міжособистісного спілкування і створення яскравих емоційних переживань.

Експериментально перевірила систему використання ділових ігор в процесі підготовки майбутніх викладачів, та визначила що навчальна ділова гра активізує навчальний процес і, порівняно з традиційною формою проведення практичних занять, має певні переваги. Вона зумовлює зацікавленість кожного з її учасників у глибшому знанні досліджуваної проблеми, сприяє виявленню таких якостей особистості, як дисциплінованість, уміння взаємодіяти з колективом, забезпечує емоційну участь у навчальному процесі.

ВИСНОВКИ

На основі аналізу психолого-педагогічної літератури нами визначено що « професійна діяльність »- це цілеспрямований процес, який передбачає перехід від мети, задуму до образу бажаного результату. В процесі діяльності людина намагається перетворити наявний матеріал чи ситуацію заради досягнення своєї мети, реалізації свого задуму. Тому, на відміну від активності чи виконання будь-яких дій на рівні навички чи звички, діяльність є усвідомленим цілеспрямованим процесом. Тобто основним структурним елементом будь-якої діяльності є мета. Згідно аналізу психолого-педагогічної літератури можемо стверджувати що професійна діяльність викладача закладу вищої освіти є складно організованою системою, якій властиві цілісність та унікальність.

Проаналізувавши педагогічну літературу та наукові джерела нами визначено, що підготовка майбутніх викладачів до професійної діяльності стає надзвичайно актуальною проблемою в освіті. Сучасна освіта потребує фахівців, які глибоко усвідомлюють своє місце в процесі реорганізації, володіють теоретичними знаннями та професійними навичками, готові до роботи в складних конкурентних умовах, здатні до самонавчання, самопізнання та самовдосконалення. Ми розуміємо навчання – як особливу форма, яка потребує постійного оновлення професійної обізнаності та відкритість до змін, це і є основоположними для успішного та надійного функціонування будь-якого професіонала. Професійна діяльність викладача закладу вищої освіти є складно організованою системою видів діяльностей, якій властиві цілісність та унікальність – це особливий вид діяльності, об'єктом якої є людина з притаманними їй якостями. Тому здатність до змін, позитивне і толерантне ставлення до них є одними з найважливіших якостей сучасної професійної підготовки у вищій школі.

Сутність підготовки майбутніх викладачів вищої школи до професійної діяльності полягає в 1) психолого-педагогічній підготовці, взаємозв'язку

теоретичної підготовки з педагогічною практикою та професійною освітою 2) спільна діяльність викладачів і студентів, 3) професійно корисній діяльності.

В роботі охарактеризовано поняття «ділова гра» як складова професійної діяльності, хочемо зазначити, що ділові ігри в контексті підготовки майбутніх викладачів до професійної діяльності є активним методом навчання, який створює атмосферу творчого професійного пошуку шляхом штучного відтворення умов майбутньої інноваційної педагогічної діяльності, суперечливості ігрових позицій учасників, їхньої вимушеної активності.

Вивчення літератури з проблеми дослідження та практичного досвіду використання ділових ігор у процесі професійної підготовки дозволило нам виявити педагогічний потенціал використання ділових ігор для вдосконалення процесу формування інноваційних компетентностей майбутніх викладачів. Застосування ділових ігор в процесі підготовки майбутніх викладачів до професійної діяльності сприяє модернізації системи освіти в Україні, спонукає до самостійного пошуку інформації про інноваційні технології, заохочує до творчого вирішення типових проблем, вчить сприймати конструктивну критику.

Проаналізували педагогічні дослідження та власний досвід, та відзначили, що за умови організації дидактичних ігор таким чином, щоб зміст гри вимагав розумової діяльності учасників, активізував їх пізнавальну діяльність; ігрова діяльність була б раціональною, тобто відповідала би почуттю міри; ділову гру обов'язково треба закінчити під час заняття і підвести підсумки, у такому випадку вона матиме позитивний результат.

Розроблено та теоретично обґрунтовано організаційно-методичний алгоритм впровадження ділових ігор в навчальний процес. Основними етапами організації навчального процесу в закладах вищої освіти з використанням ділових ігор є діагностика, інформування, організація, ігрова діяльність та аналіз. Основними підходами до організації навчання з

використанням ділових ігор є індивідуальний, активний, випереджальний та інтерактивний.

Безумовно, дослідження також передбачає більш ґрунтовне теоретичне обґрунтування процесу формування компетентності викладача вищої школи у використанні ділових ігор для підготовки студентів до професійної діяльності та діагностики її рівня, створення банку ділових ігор, спрямованих на формування інноваційної компетентності майбутніх викладачів, а також інформаційного забезпечення процесу проектування та впровадження ділових ігор.

Отже, дидактична гра, а саме ділова гра є потужним засобом розвитку особистості, формування її морально-вольових та інтелектуальних якостей. У професійній підготовці майбутніх викладачів, навчальні ігри мають посідати чільне місце серед методів навчання, адже ситуації, що моделюються на заняттях, наближують студентів до майбутньої професійної діяльності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Авсар Є. К. Аналіз гейміфікації освіти. *Онлайн-журнал про нові горизонти в освіті*. 2017. Вип. 7. С. 20–23.
2. Абрамова Г.С., Степанович В.А. Ділові ігри. Теорія і організація: ділова книга. Єкатеринбург: 1999.
3. Алап'єва В.Г. Методичні рекомендації з організації ділових ігор: ділова гра. Єкатеринбург: 1999.
4. Айламазьян А.М. Актуальні методи виховання і навчання: ділова гра. Владос-прес, 2000.
5. Бондаренко Л.П. Гейміфікація в освітньому процесі. В українській науці – погляд молодих учених крізь призму сучасності. матеріали І Укр. наук.-прак. конф. Черкаси: 2017. С.84–86.
6. Барвінець О.В. Використання ігор на уроках історії у 7-8 класах. Вступна стаття. Харків: Вид. «Основа», 2011. С. 141.
7. Будак В. Д. Якість педагогічної освіти – майбутнє України: збірник статей до традиційної IV Всеукраїнської наук.-практ.конф. Миколаїв : Вид-во МФ НаУКМА, 2002. С. 3-6.
8. Берн, Е. Ігри, в які грають люди. Психологія людських взаємовідносин. Люди, які грають в гру. Психологія людської долі / пер. з англ. Е. Берн. : Прогрес, 2008.
9. Баханов К. О. Традиції та інновації у навчанні історії в школі: довідник. Запоріжжя: Просвіта, 2002. С. 208.
10. Баханов К. Практика використання ігор у навчанні історії в школі: навч. посіб. Запоріжжя: Вересень. 2013. С. 37–44.
11. Болонський. перспективи і розвиток у контексті інтеграції України в європейський простір вищої освіти/ За ред. В.М. Бебика. Київ: МАУП, 2004. 200с .
12. Бондаренко Л. Гейміфікація в освітньому процесі : монографія. Харків: Апостроф, 2011. 188-216с.

- 13.Будак В. Д. Якість педагогічної освіти – майбутнє України. Технології неперервної освіти: проблеми, досвід, перспективи розвитку : збірник статей до традиційної IV Всеукраїнської науково-практичної конференції. Миколаїв : Вид-во МФ НаУКМА, 2002. С. 3–6.
- 14.Будувати бізнес-процеси будемо граючи. веб-сайт.URL:<http://www.management.com.ua/tend/tend394.html> (дата звернення: 01.12.2023)
- 15.Вазіна Н.Я. Саморозвиток людини та модульне навчання: монографія. Новгород, 1991. 122с.
- 16.Волкова Н.П. Гейміфікація як один із трендів сучасної вищої освіти. Сучасна вища освіта: проблеми та перспективи, Продовження I Української наук.-практ. конф. Дніпро, 2018. 33–35с.
- 17.Воропаєва Т. С. Психологічні механізми стимуляції інтелектуальної активності студентів. Матеріали I Всеукраїнської наук.-практ. конф. «Наукові засади реформування вищої освіти в Україні». 1994. 147-152с.
- 18.Виготський Л.С. Педагогічна психологія:монографія.Київ.1991. 480с.
- 19.Вербицький А.А., Філіппов А.В., Красовський Ю.Д. Психолого-педагогічні питання щодо проведення ділових ігор: навч.посіб. : НДІВШ, 1982. 44с.
- 20.Виготський Л. С. Гра і її роль у психологічному розвитку . Питання психології, навч. посіб.: Київ,1996.
- 21.Волкова Є. Н. Суб'єктність педагога: теорія та практика: автореф. 1998. 50с.
- 22.Варжанський І. Виклики діджиталізації для закладів вищої освіти: веб-сайт. URL: <http://confmanagement.kpi.ua/proc/article/view/201149> (дата звернення:01.12.2023)
- 23.Вища освіта України і Болонський : навч. посіб. / М. Ф Степко, Я. Я. Болюбаш, В. Д. Шинкарук; за ред. В. Г. Кременя. Тернопіль: Навчальна книга, 2004. 384с .

- 24.Вітвицька С.С. Теоретичні і методичні засади педагогічної підготовки магістрів в умовах ступеневої освіти. монографія: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2016. 302-347с.
- 25.Власенко, С. У пошуках моделі багаторівневої педагогічної освіти. Рідна школа. 2001. С. 27-29.
- 26.Волкова, Н. П. Професійно-педагогічна комунікація : навч. посіб. Київ : Академія, 2006. 256 с.
- 27.Гавриш, І. В. Теоретико-методологічні основи формування готовності майбутніх учителів до інноваційної професійної діяльності:навч.посіб. Харків, 2006.572с.
- 28.Галузеві стандарти вищої освіти. Галузевий стандарт вищої освіти України. Засоби діагностики якості вищої освіти магістра спеціальності 8.01.01.02 «Початкове навчання». веб-сайт : [//http://www.mon.gov.ua](http://www.mon.gov.ua). (дата звернення: 08.10.2023)
- 29.Гуревич Р.С. Теоретичні та методичні основи організації навчання у професійно-технічних закладах/ за ред. С.У. Гончаренка . Р.С. Гуревич. Київ: Вища школа,1998.286 с.
- 30.Гурін Р. С. Підготовка майбутнього вчителя гуманітарного профілю до застосування нових інформаційних технологій у навчальному процесі загальноосвітньої школи : автореф., 2004. 21 с.
- 31.Газман А.С. Проблема формування особистості. Педагогіка і психологія гри: Міжвузівський збірник наукових праць.Новосибірськ: Вид.НГПИ, 1985.14-27с.
- 32.Гладун В. Використання ігрових технологій на уроках історії як засіб підвищення ефективності освітнього процесу. монографія, 2018. С. 109–114.
33. Гідденс Е. Відторгнення суспільства: Наріз теорії структурації: академічний проект , 2003.С. 528.
- 34.Даневська В. Інноваційні процеси та їх реалізація. Рідна шк.. 1997. С. 16-17.

35. Даниленко Л. Менеджмент інновацій в освіті. Київ: Шк. світ, 2007. 120с.
36. Друзь Ю. Організація та проведення ділової гри в навчальному процесі: підготовка студентів до іншомовної комунікації . Рідна школа. 1999.
37. Дяченко Б.М. Активні методи навчання у вищому навчальному закладі . Витоки педагогічної майстерності. 2014. Вип. 14. С. 74 – 79.
39. Жалінський А.Е. Введення в спеціальність «Юриспруденція» . Професійна діяльність юриста : Проспект , 2008.С.368.
39. Захарченко Н. В. Ділові ігри в навчальному процесі. Н. В. Захарченко Актуальні проблеми трудової і професійної підготовки молоді: збірник наукових праць. Вип.10. Вінниця, 2004. С. 22-27.
40. Зязюн І. А. Інтелектуально-творчий розвиток особистості в умовах неперервної освіти. Неперервна професійна освіта: проблеми, пошуки, перспективи : монографія. Київ : Віпол, 2000. С.636.
- 41. Ігри для інтенсивного навчання: Прометей, 1991. С. 219 .
42. Іванов Д.А. Експертиза в науці: Вид. «Академія» , 2008.С.336.
43. Капп, К.М. Гейміфікація навчання та викладання: ігрові методи та стратегії для навчання та освіти, 2012. с. 336.
44. Косенко В. Особливості використання дидактичних ігор при вивченні нового історичного матеріалу розумово відсталими Психолого-педагогічні проблеми Сільської школи, Вип.. 43, 2012. С. 98–102.
45. Коваленко Н. П., Боброва Н. О., Зачепило С. В. Мотивація студента як запорука успішного професійного розвитку, 2020. С. 43–48.
46. Ковальчук В. Ю. Модернізація професійної та світоглядно-методологічної підготовки сучасного вчителя : автореф. дис. д-ра. пед. наук : спец. 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти». Київ, 2006. 34 с.
47. Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи: бібліотека з освітньої політики / за ред. О. В. Овчарук. Київ : К.І.С, 2004. 112 с.

48. Катеруша О. П. Ділові ігри як засіб пізнавальної діяльності : Вища школа. 2009. С. 53-60.
49. Козлова О.В., Разу М.Л. Ділові ігри та його роль підвищення кваліфікації кадрів: Знання, 1978. С. 64.
50. Крюков М.М., Крюкова Л.І. До питання класифікації ділових ігор: Економіка та математичні методи. 1985. С. 17-26.
51. Кулешова І.В. Ділові ігри для педагогічних рад та методоб'єднань: Науково-методичний журнал, 2005 С. 65-71.
52. Ковальчук В. Ю. Модернізація професійної та світоглядно-методологічної підготовки сучасного вчителя : автореф., 2006. С.34.
53. Литвиненко Є.А., Рибальський В.А. Ігрові заняття у вузі. Методи активного навчання: Вища школа, 1985. С. 303.
54. Лященко Т.О., Гришуніна М.В. та Пічкур В. Р. Гейміфікація як одна з інноваційних форм навчального процесу : довідник. С. 113–123.
55. Лихачова Л.Д. Ділова методична гра «Методична подорож» Л. Д. Лихачова Класний керівник. 2004. С. 43-48.
56. Мельник В.В. Управлінська діяльність керівника школи: критеріальний аналіз підготовки вчителя до модульно-розвивальних занять : Освіта і управління. 1997. С. 139-146.
57. Майбутнє гейміфікації. Pew Research Center.
веб-сайт: URL: <http://www.pewinternet.org/2012/05/18/the-future-of-gamification/> (дата звернення: 06.08.2023)
58. Огнев'юк В.О. Середня освіта в Україні: проблеми, пошуки та перспективи розвитку . Освіта і управління. 1998. С. 7-11.
59. Освіта: прихований скарб (Learning: The Treasure Within) Основні положення Доповіді Міжнародної комісії з освіти для XXI століття: ЮНЕСКО, 1996. С. 31.
60. Особливості педагогічної діяльності викладача вищої школи у сучасну епоху . В. О. Гринько [Актуальні проблеми соціології, психології, педагогіки](#). 2012. С. 166-173.

веб-сторінка: http://nbuv.gov.ua/UJRN/apspp_2012_17_24 (дата звернення: 03.12.2023)

- 61.Очеретна Н. Д. Особливості застосування ділових ігор у процесі вивчення іноземної мови у вищих навчальних закладах. 2013.
- 62.Особливості використання інтерактивних технологій у викладанні дисципліни «Історія України» у вищому навчальному закладі. 2014. С. 66–69.
- 63.Павлова В.В. Особливості підготовки магістрів освіти засобами інтерактивних технологій. Науковий збірник Випуску № 21/2018 «Актуальні питання гуманітарних наук: міжвузівський збірник наукових праць молодих вчених Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка» Жовтень 2018. Збірник включено до міжнародної наукометричної бази Index Copernicus International (Республіка Польща). С. 127-131.
- 64.Підкастистий П.І., Хайдаров Ж. С. Технологія гри в розвитку і навчанні особистості . 1996.
- 65.Платов В.Я. Ділові ігри: розробка, організація та проведення, 1991. С.156.
- 66.Переяславська С., Смахіна О. Хейміфікація як у напрямку вітчизняної освіти. Гейміфікація як сучасний напрям вітчизняної освіти. Відкрите освітнє е-середовище як університет нового, 2019. С. 250–260.
- 67.Пасічник О.О. Особливості використання ділових ігор на заняттях з іноземної мови у ВНЗ. Науковий вісник Ужгородського університету: Ужгород: Говерла, 2014. Вип. 30. С. 125–127.
- 68.Платформа навчання, заснована на іграх: зв'язок дизайну гри та навчання. Вчимося грати: досліджуємо майбутнє освіти за допомогою відеоігор.
- 69.Наказ МОНУ “Про затвердження Концептуальних засади розвитку педагогічної освіти України та її інтеграції в європейський освітній простір” № 998 від 31.12.2004 р.

- 70.Романишина Л.М., Калаур С.М. Роль ділових ігор у процесі підвищення комунікативної компетентності студентів-психологів. 2003.С. 52–58.
- 71.Сухомлинський В. О. Радянська школа, 1976.
- 72.Сорокіна Т.М. Дидактичний комплекс ділових ігор. Вісник вищої школи. 1987. С. 40-44.
- 73.Сироїжин І.М., Вербицький А.А. Методика розробки та використання ділових ігор як форми активного навчання студентів. М.: НДІ ВШ, 1981.С.48.
- 74.Селевко Г.К. Сучасні освітні Технології. М.: Освіта, 1998.
- 75.Семенюк Т.В. Творчий пошук педагога – дослідника. Рідна школа. 1997. С.14-18.
- 76.Семенюк Т.В. Наукове проектування і використання граф-схем навчальних курсів у загальноосвітній школі .Актуальні проблеми теорії і практики післядипломної освіти керівних і педагогічних кадрів: Матеріали звітної наук. конф. Київ, 1998 С. 188-191.
- 77.Семенюк Т.В. З досвіду реалізації наукової програми. Школа Розуміння . Актуальні проблеми теорії і практики післядипломної освіти керівних і педагогічних кадрів: Матеріали звітної наук. конф. 1998.- С. 145-148.
- 78.Семченко Н. О. Педагогічні умови формування лідерських якостей майбутніх учителів у позааудиторній діяльності : автореф.Харків, 2005. С. 20 .
- 79.Тимошевська Л.Г. Організація та методика ігрової діяльності: Метод, вказівки до вивчення курсу. 1998. С.24.
- 80.Ушинський К. Д. Вибрані педагогічні твори:Педагогіка, 1974. С. 438.
- 81.Фігероа Дж. Використання гейміфікації для покращення вивчення другої мови. С. 32–54.
82. Хоменко О. О. Навчальні ділові ігри як засіб формування професійних умінь студентів технікумів: монографія.Київ,1994. С.34 .

- 83.Хлебнікова Т. М. Ділова гра як метод активного навчання педагога: посібник. Основа, 2003. С.80 .
- 84.Хомич Л. О. Система психолого-педагогічної підготовки вчителя початкових класів : автореф.1999. 42с .
- 85.Хруцький Є.А. Організація проведення ділових ігор: Посібник. 1991. 320с.
- 86.Шаронова С.А. Угода ділової гри . Вісник: РУДН, 2001.С. 134-139.
- 87.Якобсон В.Д. До питання класифікації навчальних ділових ігор. Вільнюс: ІПКСНГ ЛССР, 1985. С. 65-66.